

о. Назар ЗАТОРСЬКИЙ (*Фрібур*)

“ПОСЛАННЯ МИСАЇЛА” ЗА СМОЛЕНСЬКИМ СПИСКОМ

Доля “Послання Мисаїла Сикстові IV”, укладеного в 1476 р. й підписаного представниками духовенства Київської митрополії та вищої шляхти, склалася дуже цікаво й водночас трагічно. Попри розпачливе прохання укладачів грамоти відписати їм хоч коротке якесь “утішительне послання”, щоб вони “всі разом возрадувалися та возвеселилися душами”, оскільки були засмучені відсутністю реакції на перше, передуюче цьому, послання до папи (пор. арк. 259–260), відповіді, наскільки відомо, вони так і не отримали. Як виглядає, послання до адресата не потрапило, про що може свідчити й відсутність у Ватиканських бібліотеках його оригіналу. Крім того, вже починаючи з першої публікації унійним митрополитом Іпатієм Потієм у 1605 р., “Послання Мисаїла” опинилося в самій гущавині конфесійної полеміки. Для унійної сторони цей документ був одним із найсильніших доказів того, що Київська митрополія прийняла й підтримувала Флорентійську унію (укладену між Східною та Західною Церквами в 1439 р.), відтак Берестейська унія 1596 р. лише відновила те, що існувало раніше, задовго до Берестя. Потій у своїй передмові до послання так підсумовує зміст документа: “Подивися, які йому (папі. – *Н. З.*) титули дають, як зверхність його величають, послух виявляють, про благословення та про розгрішення просять, єдність і згоду пригадують, собору флорентійського міцно тримаються”¹.

З іншого боку, православні полемісти намагалися представити цей документ фальшивкою, сфабрикованою Потієм для надання ваги своїм аргументам на користь унії. Так, у “Пересторозі” полеміст говорить про дане послання, не називаючи його, однак, прямо, таке: “Книги вигадують, пишучи під датою старою, письмом старим, нібито колись тая згода існувати мала. Але придивися пильно в саму мову – і побачиш, що хоча такі твори старі вигадують, однак мова вся Потієва, мовби устами сам говорив. При цьому знайдеш там слова, віку теперішнього людьми вживані, яких старі предки наші не вживали. Бо як поляки у свою мову намішали слів латинських, котрих уже і прості люди зі звички вживають, так само й русини у свою мову намішали слів польських і їх уживають. Тоді явно пізнаєш, що то книжки

¹ “Подивися, які ему титулы дають, яко зверхность его величають, послушенство чиняць, о благословеніе и о розгрьшеніе просять, единость и згоду припоминають, собору флорентейского мощьне деръжатся”. (Власний переклад). Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV, 1476 г. // Архив Юго-Западной России / Изд. С. Голубев. – К., 1887. – Ч. I. – Т. 7. – С. 195.

вигадані та неправдиві”². Тієї ж думки, що грамота є фальсифікатом Потія (чи когось із уніатів), дотримувалися й інші православні полемісти, як-от Мелетій Смотрицький (до свого переходу на унію, після якого він висловився на захист автентичності документа) чи Захарія Копистенський. Відтак, за “Посланням Мисаїла” надовго закріпилася слава документа сумнівного походження, яка тяглася за ним, фактично, аж до кінця ХХ ст. Бо, незважаючи на те, що з кінця ХІХ ст. численні науковці почали висловлюватися на захист автентичності послання³, остаточної певності щодо цього (яку могло принести лише віднайдення якогось раннього списку, принаймні ранішого за кінець ХVІ ст., за момент постановня Берестейської унії) не було.

Тож не дивно, що важкою видалася й доля тексту грамоти. Той список, який, за повідомленням Потія, був знайдений у церкві в Крево і на основі якого він і зробив свою публікацію, очевидно, не зберігся. Серед інших списків відомо про “знайдений ... в церкві села Вельбойна під Острогом список письма старого, міллю вже майже наполовину об’їденого. Про що розповідав знаний багатьом із нас небіжчик Олександр Путятницький, який його там випадково знайшов”⁴. Так розповідає про дану знахідку, зроблену в тому ж ХVІІ ст., Мелетій Смотрицький у своїй “Апології”, доводячи автентичність грамоти Мисаїла. На жаль, доля того примірника нам ближче не відома. Крім того, згадується також список, знайдений тоді ж у одній із церков Кисва, про що, однак, теж немає докладніших звісток⁵.

Таким чином, Кревський список “Послання Мисаїла”, опублікований митрополитом Іпатієм Потієм у 1605 р., довгий час лишився єдиним відомим текстом даної грамоти. Більше того, з першовидання Потія церковнослов’ян-

² “Книги змышляють, пишучи подь датою старою, писмомъ старымъ, якобы колись тая згода трвати мѣла. Але присмотрися пильно въ самую рѣчь, и знайдешъ, же хоть такіе писма старые змышляють, але рѣчь вся Потѣва, якъ бы усты самъ мовилъ. При томъ знайдешъ тамъ слова, вѣка теперешнего людми уживаемые, которыхъ старые предки нашѣ не уживали: бо якъ Поляцы у свой языкъ намѣшали словъ Латинскихъ, которыхъ южъ и простые люди зъ налогу уживаютъ; такъ же и Русь у свой языкъ намѣшали словъ Польскихъ и оныхъ уживаютъ. Тогда snadно познаешъ, же то книжки змышленные и неправдивые”. (Власний переклад). Пересторога // Акты, относящиеся к истории Западной России. – СПб., 1851. – Т. 4. – № 149. – С. 229. Цікаво, що для пізніших православних дослідників, як-от для Малишевського, ситуація з наявністю полонізмів у посланні виглядає кардинально протилежною: “Язык грамоты есть славянский язык 1480-х годов, безъ примеси польскихъ слов”. Малишевский И. И. О грамоте киевского митрополита Мисаила 1477 г. (правильно 1476 г. – Н. З.) Папе Римскому Сиксту IV. Вопросы местного характера на III Археологическом съезде в Киеве // Киевские епархиальные ведомости. – К., 1875. – № 18. – С. 590.

³ Серед найвідоміших апологетів автентичності “Послання Мисаїла” православний митрополит Макарій Булгаков (див. *Макарий (Булгаков)*. История Русской церкви. – СПб., 1883. – Кн. 5. – Т. 9. – С. 1794–1795) та Михайло Грушевський (див. *Грушевський М.* Історія української літератури. – К., 1995. – Т. 5. – С. 210–211).

⁴ “przepis po nalezionym w Krewie, naleziony był w cerkwie sioła Wielboyna pod Ostrogiem, pisma starego, mołem juz niemal w pół obiady. O czym powiadał, który go tam był z trafunku znalazł, nieboszczyk Alexander Putyatycki, wielu nam znajomy”. (Власний переклад з польської за цитатою в Петрушевича: Соборное послание русского духовенства и мирян к Римскому папе Сиксту IV, писанное из Вильны 14 марта 1476 г. / [видав А. С. Петрушевич]. – Львів, 1870. – С. 33).

⁵ Огляд усіх віднайдених давніше списків та ранніх публікацій грамоти подає Голенченко: *Голенчанка Г. Я.* Пасланне да папы рымскага Сікста IV 1476 г.: Паходжанне помніка // Наш радавод. – Гродна; Беласток, 2000. – Кн. 8: Беларусы і палякі: дыялог народаў і культур, Х–ХХ ст.: Матэрыялы міжнар. круглага стала (Гродна, 28–30 верасня 1999 г.). – С. 79–107.

ською мовою до нашого часу не дійшло жодного примірника, ба навіть вже у XIX ст. їх лишалося лише два, та й ті були неповними. Тому в 1869 р. на основі списків XVIII ст. свою спробу повторення публікації Потія здійснив А. Петрушевич⁶. Відтак текст видання 1605 р. (з усіма супровідними текстами, як вони були опубліковані митрополитом, включно з його примітками) відомий нам за публікацією Голубєва в “Архиве Юго-Западной России”⁷. Врешті, у 1971 р. в Римі на основі публікації Голубєва, а також двох пізніших списків з видання 1605 р. з Ватиканської бібліотеки, підготовано критичне видання послання, оприлюдненого Потієм⁸.

Тим часом наприкінці XX ст. було зроблено відкриття, які поставили крапку в суперечках щодо автентичності “Послання Мисаїла”, які доти тривали. У 1970-х роках у Смоленському обласному краєзнавчому музеї було відкрито повний список послання (у збірнику СОКМ 9907), який дослідники датували 1520-ми роками. Тобто ще задовго до Берестейської унії та до народження Потія, що остаточно доводило автентичність грамоти, як відзначив і Семенченко (написавши, однак, помилково замість “Мисаїла” – “Михаїла”, а замість “Ипатием Поцеем” – “Игнатием Поцеем”): “К рассмотренным наст. гр. патр. примыкает написанное 14 марта 1476 г. митр. Михаилом и подписанное рядом представителей западнорусской знати письмо к римскому папе Сиксту IV о желании признать Флорентийскую унию (л. 224 об. – 262 об.)⁹. Текст этого письма прежде был опубликован по списку начала XVII в. – с издания, подготовленного в 1605 г. Игнатием Поцеем, который стремился обосновать давность унии на Руси. Наличие нашего – значительно более раннего – списка этого памятника и списка начала XVI в. ГИМ, Синод. 700, снимает последние сомнения относительно его подлинности”¹⁰. Як слушно тут зауважує науковець, Смоленський список був не єдиним доказом автентичності “Послання Мисаїла”. Окрім нього, було знайдено ще один список – у Синодальному зібранні Державного історичного музею в Москві, також датований першою половиною XVI ст. (збірник Синод. 700). Відтак було

⁶ Спершу текст послання, підготований Петрушевичем, опублікував у 1869 р. львівський “Литературный сборник, издаваемый Галицко-Русской матицею”, с. 223–260 (Плігузов помилково подає рік видання 1863, пор.: *Плигузов А. И. Приложение // Русский феодальный архив XIV – первой трети XVI веков. – М., 1992. – Вып. 5. – С. 951, 1064*). Відтак той же текст було видано окремою книгою у 1870 р., теж у Львові: *Соборное послание русского духовенства и мирян к Римскому папе Сиксту IV... – С. 1–37*. Видання Петрушевича містить, окрім тексту послання, також засвідчення давності публікованої книги, видане Потієві віленським магістратом, однак подається воно в кінці, на відміну від видання 1605 р., де воно передувало тексту грамоти. Також у кінці послання (а не на початку, як було в Потія) приміщено список підписантів. До того ж цілком відсутні супровідні примітки митрополита.

⁷ Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 193–231. При цьому Голубєв доповнює деякі прогалини в тексті за виданням Петрушевича. Пор.: Там само. – С. 210–213.

⁸ *Monumenta Ucrainae Historica. – Romae, 1971. – Vol. IX–X: 1075–1632. – Nr. 4. – С. 5–30*. Грамоту опубліковано з випискою, даною віленським магістратом, однак без передмови та приміток Потія.

⁹ Тут науковець дещо помилився: текст “Послання Мисаїла” закінчується у збірнику СОКМ 9907 на арк. 261 зв., а з арк. 262 починається новий документ, чітко відділений від послання великими уставними літерами, наведеними червоною циноброю.

¹⁰ *Семенченко Г. В. Неопубликованные грамоты сборника СОКМ 9907 // Русский феодальный архив XIV – первой трети XVI веков. – М., 1987. – Вып. 3. – С. 630*.

здійснено кілька публікацій фрагменту послання, що знаходиться в останньому збірнику, Синод. 700, найкращим із яких є видання, що його підготувала Олена Русина для “Українського археографічного щорічника” у 2002 р.¹¹.

Що стосується збірника СОКМ 9907, в якому знаходиться публікований тут текст грамоти, то у 1822 р. він належав селянинові зі Смоленщини Автоному Філатєву і, на думку Семенченка, постав, швидше за все, у тому ж регіоні, можливо, в скрипторії смоленського єпископа, найімовірніше після приєднання Смоленська до Московського царства у 1514 р.¹². Докладніший опис цілого збірника опубліковано у 1987 р. в “Русском феодальном архиве”: “СОКМ 9907 – рукопись на 280 л. в 4°, сложенных в 35 тетрадей по 8 л. Переплет рукописи – доски, обтянутые кожей; застежек нет. Первые 19 тетр. СОКМ 9907 (л. 1–152) пронумерованы таким образом, что валовая пагинация доходит до цифры «10», а затем снова начинается с «1»: л. 1–72 заключены в тетр. 2–10, л. 73–152 – в тетр. 1 (10) – 10 (19). 1-я из сохранившихся тетр. СОКМ 9907 пронумерована как 2-я: некогда рукопись открывала тетрадь, куда входили оглавление и начало первой из грамот...”¹³. Зошити з паперу різного виробництва: “Первые 15 тетр. (л. 1–120) составлены из бумаги с водяными знаками: 1) голова быка (сходен Briquet 14486, 1526 г.); 2) чаша с круглым поддоном и розеткой (близок Лихачев 1416–1418, 1512 г.); 3) перчатка с розеткой (близок Briquet 11426, 1514–1524 гг.; Лихачев 1551, 1528 г.; 1574, 1530 г.; 2871, 1528–1530 гг.). Тетр. 16–24 (л. 121–192) составлены из бумаги, не имеющей водяных знаков. Тетр. 25–35 (л. 193–280) сложены из бумаги с водяным знаком единорог (сходен Briquet 10100, 1518 г.)”¹⁴. Відтак, виходячи з цього, Семенченко й датував час постановня збірника: “Наиболее вероятное составление СОКМ 9907 в 1520-х гг.”¹⁵. Розібрав науковець і почерки, якими писано грамоти даного кодексу. За його спостереженнями, у постановні збірника брало участь чотири переписувачі, принаймні грамоти носять сліди чотирьох різних почерків: “Первые 80 листов (10 тетрадей) СОКМ 9907 ... написаны двумя писцами. Один из них писал скорописью (П I) ...; другой полууставом (П II). Л. 81–280 об. написаны иным, значительно более разгонистым полууставом (П III); несколько строчек на л. 94 об. ... написаны скорописью, отличной от той, которая использовалась при написании первых 80 л. СОКМ 9907 (П IV)”¹⁶. Підсумовуючи вищесказане про збірник СОКМ 9907, можемо сказати наступне про наявну в ньому грамоту Мисаїла: послання написано на папері “с водяным знаком единорог (сходен

¹¹ Русина О. Мисаїлове послання Сиксту IV за Синодальним списком // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К.; Нью-Йорк, 2002. – Вип. 7. – С. 281–296. Десятьма роками раніше в “Русском феодальном архиве” було здійснено науково-популярне видання Синодального списку: Русский феодальный архив XIV – первой трети XVI веков. – Вып. 5. – С. 1071–1074.

¹² “Точных данных о месте создания рукописи нет. Широкое использование в СОКМ 9907 материалов, связанных с деятельностью как московской, так и западнорусской митрополии, лучше всего объясняет гипотеза о создании рукописи или ее источника в скриптории смоленского владыки после присоединения Смоленска к Москве в 1514 г.”: Семенченко Г. В. Неопубликованные грамоты сборника СОКМ 9907. – С. 627.

¹³ Там само. – С. 626.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само. – С. 626–627.

Briquet 10100, 1518 г.)” переписувачем, якого Семенченко визначив як П. Ш, що писав “разгонистым полууставом”. У тому ж виданні автор подав і досить докладний опис змісту збірника СОКМ 9907¹⁷.

Хоча, як відзначила Русина, “Послання Мисаїла” у збірнику “СОКМ 9907 ще у 1970-х роках виявила А. Хорошкевич”¹⁸, а Плігузов анонсував видання Смоленського списку, який він вважав первісною редакцією Мисаїлового послання, “в готовящемся издании Актов митрополии киевской и всея Руси XIV–XVI веков”¹⁹, проте, судячи з усього, досі цей документ так ніде й не був опублікованим. Отож презентоване тут видання стане першим. А оскільки з ним завершується оприлюднення відомих на сьогодні давніх списків Мисаїлового послання, то це водночас відкриває шлях для критичного видання даної грамоти, насамперед на основі порівняння обох згаданих нововідкритих текстів із Кревським списком, опублікованим Іпатієм Потієм.

У даній публікації тексту Смоленського списку “Послання Мисаїла” зроблено спробу підготувати дипломатичне (або дипломатично-критичне, якщо бути точним²⁰) видання даної грамоти, тобто було приділено особливу увагу тому, щоб передати текст максимально наближеним до оригіналу. Так, відповідно оформлено всі надрядкові літери, титла збережені. Єдина зміна, яку було внесено в текст, порівняно з оригіналом, це поділ на слова, тоді як у самій грамоті увесь текст написано підряд, без проміжків між словами. Інша незначна зміна – внесення в текст фрази, яку переписувач помилково опустив, а потім додав унизу, зробивши відповідну позначку (арк. 243), однак про цю зміну зроблено відповідне зазначення в супровідному коментарі. Що стосується випадків сумнівного прочитання чи пошкодження тексту, то такі місця з обох боків виділені хрестиком (*сгux desperationis*) та відповідно

¹⁷ “Первые 65 гр. СОКМ 9907 (л. 1–116) – те же, что и в Син. 562, 66-я гр. по оглавлению Син. 562 – «исповедание епискупом». На деле же там вторично воспроизведен текст гр. № 1. А 66-я гр. СОКМ 9907 (л. 116–118 об.) – как раз исповедальная гр. рязанского владыки «имярек» (рукоположенного 8 дек. 1471 г. Феодосия) митр. Филиппу. Этот публикуемый памятник (№ 20) завершал общий для Син. 562 и СОКМ 9907 источник – сборник, в который входили преимущественно гр. митр. канцелярии, оформленные в Москве в 1448–1473 гг. На л. 169 об.–188 помещены известные по Увар. 512, Волок. 491 и 530 ответ митр. Киприана Афанасию, на л. 216 об. – известное по Син. 562 (№ 71) и ВМЧ Макария послание кахетинского царя Александра Ивану III. В СОКМ 9907 эта гр., по-видимому, попала из сборника иного (нежели Син. 562) состава... К тому же рядом с гр. Александра (л. 216 об.–218) в СОКМ 9907 помещен еще один, касающийся Грузии и, вероятно, восходящий к тому же сборнику источник – верительная гр. посла правителя Картли (в 1479–1505 гг.) Константина Нила к римскому папе (Александру VI?)”: Семенченко Г. В. Неопубликованные грамоты сборника СОКМ 9907. – С. 627–628. Щодо інших текстів, то серед них дослідник відмітив лише наявність “комплекса антикаголических (л. 188–211) и патристических (л. 118 об.–169 об., 211–216) статей”. На аркушах 218–220 зв. подано “ставлену грамоту” константинопольського патріарха Нифонта II київському митрополиту Макарію Чорту, відтак (арк. 221–223) ставлена грамота патріарха Йоакима київському митрополиту Йосифу Болгариновичу, за якою іде така ж грамота для київського митрополита Йони II (арк. 223–224 зв.), після якої, фактично, невіддільно, на тому ж арк. 224 зв. слідує список підписантів “Послання Мисаїла”, що відкриває грамоту, текст якої закінчується на арк. 261 зв. Тексти, наявні в СОКМ 9907 після послання Мисаїла, (арк. 262–280) науковець не ідентифікував.

¹⁸ Русина О. Мисаїлове послання Сиксту IV... – С. 285.

¹⁹ Плігузов А. И. Приложение. – С. 1064.

²⁰ Пор.: Німчук В. В. Правила видання пам’яток, писаних українською мовою та церковнослов’янською української редакції. – К., 1995. – С. 8.

прокоментовані. Що ж до пунктуації, то вона майже відсутня, а ті знаки, які з'являються в грамоті, по можливості передані й тут. Також відтворено поділ на рядки (/) та аркуші (//).

Однією з цікавих особливостей Смоленського списку є численні ознаки другого болгарського впливу²¹, який стає помітним у текстах руських книжників з кінця XIV ст., а на південно-західних теренах Русі, до яких Гальченко зараховує і Смоленськ, ближче до середини XV ст.²². В нашому тексті такою ознакою, яка найбільше впадає в око (в порівнянні з іншими списками “Послання Мисаїла”), є використання переписувачем літери “юс великий” (“ж”). Так, уже на початку послання (арк. 226), у слові “**рѣзѣми**” (“разу́ма”) його написання чітко відрізняється від юса малого в першому складі того ж слова. Також на початку слів, як-от у словах “**жжѣ**” (“уже”, арк. 256 зв.) чи “**жчиши**” (“утешні”, арк. 257 зв.). Особливо цікавий останній наведений приклад, оскільки на передуючому аркуші переписувач писав однокореневе з ним слово “утешиши”, використовуючи “ук” гаммаподібний: “**ѣчиши**” (арк. 257). Як відомо, юс великий вийшов із ужитку на Русі після XII ст., а його повернення відбулося з приходом другого південнослов'янського впливу в кінці XIV та у XV ст.²³, тобто в часових рамках укладення “Послання Мисаїла”.

Також ознаки другого болгарського впливу помітно і в використанні інших літер для позначення звука “у”. Зокрема, переписувач дуже рідко використовує “ука” простого (“у”), у більшості випадків це відбувається при скороченні слів та винесенні літер. Так, наприклад, у слові “**възрѣми**” (арк. 259) і, здається, єдиний раз у повністю написаному слові “**вънчыннѣ**” (арк. 229 зв.). Зате і ук-диграф (“ѣу”), і “ук” гаммаподібний (“ѣ”) вживаються переписувачем відповідно до звичних для другого південнослов'янського впливу правил²⁴: так, двічі всередині рядка на ст. 244 зв.: “**ѣи ѣдѣго хѣлѣи**”,

²¹ Хоча Гальченко віддає перевагу термінові “другий південнослов'янський вплив”, однак визнає при цьому, що “материал исследованных нами 115-ти древнерусских рукописей конца XIV – первой половины XV вв. (преимущественно с точной датой) свидетельствует об ориентации древнерусских книжников в основном на правописание среднеболгарских, а не сербских рукописных книг. Восточнославянские рукописи этого периода, в которых встречаются «сербизмы» (например, написания с буквой ѣ вместо ѡ), насколько известно автору настоящей статьи, весьма немногочисленны, в связи с чем «сербизмы» не были включены в перечень наиболее характерных признаков 2-го ЮСЛВ (южнославянского влияния. – Н. 3.)”. Гальченко М. Г. О времени появления и характере распространения ряда графико-орфографических признаков второго южнославянского влияния в древнерусских рукописях конца XIV – первой половины XV вв. // Лингвистическое источниковедение и история русского языка. – М., 2000. – С. 141. З огляду на ці спостереження науковця, можна вважати терміни “2-й болгарський вплив” та “2-й південнослов'янський вплив” фактично еквівалентними.

²² Пор.: Там само. – С. 131–132.

²³ Пор.: Там само. – С. 140.

²⁴ “Заметим также, что с конца XIV – начала XV вв. в ряде древнерусских рукописей, вероятно, под влиянием южнославянской письменности *восстанавливается употребление диграфа ѣу или заменяющей его лигатуры ѣ после букв согласных* (тут і далі збережено виділення Гальченка. – Н. 3.). Как известно, такое употребление ѣу, ѣ было характерно для восточнославянских рукописей XI–XII в.; к середине – второй половине XIV в. в древнерусской письменности устанавливается правило, согласно которому ѣ пишется в начале слов и после гласных, а после согласных употребляется монограф у. Лигатура ѣ на протяжении XIII – первой половины XIV вв. исчезает из древнерусской письменности (она изредка встречается лишь на конце строк)”. Там само. – С. 136.

тричі всередині рядка на тому ж аркуші: “*нарочитѣ доброзѣмны мѣ*”, також тричі всередині рядка на арк. 249 зв., де, зокрема, бачимо “ук” гаммаподібний і на початку слова: “*ѣрѣчнѣ ѣ*”.

Окрім цього в Смоленському списку присутні й інші ознаки другого болгарського впливу. Спробуємо прослідкувати деякі з них, які Гальченко наводить як найбільш характерні.

Іноді переписувач застосовує кендему, як-от у слові “*моуѣи*” на арк. 228. Та часто розібрати акцентування досить складно, оскільки більшість наголосів переписувач пише як майже горизонтальні лінії, тому здогадатися, які з горизонтальних ліній представляють собою кендему, а які ісо (“*”*”) доволі важко, як і розібрати, чи одна горизонтальна лінія являє собою оксію (“*”*”), варію (“*”*”) чи камору (“*”*”). Єдине, що можна сказати напевно з огляду на ці майже горизонтальні штрихи, то це те, що переписувач завжди проставляє придиhi над голосними на початку слів (а також над голосною, якщо вона відкриває новий рядок, незважаючи на те, що часто вона є продовженням слова з попереднього рядка), що не раз допомагало в сумнівних випадках при відчитанні тексту і відповідно передано в публікованому тут документі. Однак, як уже сказано, точніше розібрати акценти практично неможливо, тому було залишено лише початкові придиhi, переважно без проставляння додаткових наголосів, щоб не вносити плутанини.

Зате легко можна розпізнати іншу ознаку другого болгарського впливу в тексті списку, а саме паєрик (“*”*”). Як зауважує Гальченко, цей знак “часто употреблялся в древнерусских рукописях XI–XII вв., однако на протяжении XIII–XIV вв. он практически исчез из русской письменности”²⁵, а повернення його теж відбувається в рамках другого південнослов’янського впливу. В нашому тексті паєрик з’являється доволі часто. Так, бачимо його вже на початку послання (арк. 226) у слові “священних”: “*въ первѣи сѣиинѣи чиннонѣчлѣж*” та на звороті того ж аркуша у спорідненому слові “священноначали” (“*сѣиинѣиначлѣи*”). Присутній він і далі: двічі на арк. 233 зв. у майже сусідніх словах “*исчтинниѣ*” та “*незѣлѣзоѣи*”, на арк. 234 зв. (“*прѣвоѣши*”), 242 (“*исповѣдѣи*”) та ін.

Також практично на кожному кроці зустрічається написання слів “с буквой «а» в соответствии с /ja/”²⁶: “*главныѣ*” (арк. 224 зв.), “*лнчтоннѣи фѣдѣиѣ*” (там само), хоча на тому ж аркуші зустрічаємо й варіант “*сѣиѣиѣ*”. Або візьмімо для прикладу арк. 227 зв., де знаходимо як вживання з “а”, так і з юсом йотованим для позначення звука “йа”: “*прѣсѣтолиѣ*”, а трохи нижче – “*прѣлѣтно*” або на арк. 232, де зустрічаємо їх в одному рядку: “*ѣнна чѣковѣѣи мнѣ на нѣ хѣлѣцѣиѣ*”, або на арк. 232 зв.: “*ѣзѣкомѣи*”. На думку Гальченка, “возникновение таких написаний в южнославянской, а затем и в древнерусской письменности, по-видимому, обусловлено подражанием графике греческих рукописей, в которой нет йотированных букв”²⁷.

Наявна в нашому рукописі й заміна твердого знака на м’який. Бачимо це, зокрема, в імені “іоань” уже на початку списку, на арк. 224 зв.: “*ѣиѣиѣ*”, та постійно у словах “овець”, “отець” (хоча в останніх випадках це можна віднести й до впливу місцевої говірки) та ін. Та, напевно, найбільш показовою

²⁵ Там само.

²⁶ Там само. – С. 135.

²⁷ Там само.

ознакою другого болгарського впливу в тексті “Послання Мисаїла” зі збірника СОКМ 9907, окрім юса великого, є вживання “ъ”, та “ѣ” після плавних²⁸, наприклад у слові “ѣвърышны” (арк. 228), у слові з тим же коренем “ѣвърышна” на аркуші 229 зв., а також у словах “пръвоначлѣнїиша” (арк. 233 зв.), “грьнїи” (арк. 235), “дръзнїи” (двічі на арк. 235 зв.), “ѣдрѣжатїа” (арк. 242) та ін. Також подекуди зустрічається графема “ѕ” для позначення звука “з”, як-от на арк. 237 зв. у слові “ѕѣло”, хоча на тому ж аркуші, всього лише кількома рядками нижче, те саме слово написано вже через “з”: “зѣло” (те ж слово на арк. 259, лише з “е” замість “ѣ”, знову через “ѕ”: “ѕило”), або в слові “Бозе”: “кѕѣ” (арк. 254 зв.).

Спосіб написання певних слів у списку СОКМ 9907 дає також багато цікавої інформації стосовно вимови деяких літер при читанні церковнослов’янських текстів на Смоленщині на початку XVI ст. Це, зокрема, стосується вимови літери “тета” (“Ѡ”), яку, як видно з тексту, часом заміняли на “ф”, що дає підстави вважати, що так вона й читалася. Це добре помітно вже на початку послання, в таких словах як “Феодосїй” (“ф” замість “Ѡ”, арк. 224 зв.), при чому похідне від того ж грецького кореня “Феодор” пишеться буквально кілька рядків далі через “Ѡ”, а не через “ф”, як можна було сподіватися: “Ѡѡрѣ” (арк. 225). І тут же, у власному імені “Євстафей”, знову “ф” замість “Ѡ”: “ѣвстафїи” (арк. 225 зв.). Або в іншому імені, не такому звичному для Русі, “Ѡанцишка” (“Францишка”, арк. 236), написаному через “Ѡ”. Добре видно це й у слові “філософских” на арк. 258, де перше “ф” так і передане через “ф”, а друге написане через “Ѡ”: “фїлосоѠѠскїх”. Зрештою, цю думку підтверджує і спосіб написання слова “серафим” на звороті 261-го аркуша: “сѣраѠимѣ”, тоді як, наприклад, на звороті аркуша 258 написано цілком правильно через “ф”, “сѣрафїмѣским”. Або “сѣрафимов” на початку послання (арк. 226) і тут же, буквально через один рядок, “сѣраѠимѣ”.

Цікаво також простежити за вживанням літери “ять” (“Ѣ”), яке видає, що вона читалася як радше “йе”, ніж як “ї”. Так, на звороті аркуша 238 написано “вѣѣкѣ”, а на звороті аркуша 244 те ж слово написано “вѣѣї”. Також можна зауважити це в різних варіантах написання слова “всенайсвятїишии”: зустрічаються як варіанти з “ѣ”, так і варіанти з “ї” (пор. “вснлѣѣїишии”, арк. 242 зв., і “вснлѣѣѣїишии” буквально на наступній сторінці, арк. 243). Та, напевно, найкраще ілюструють вживання літери “ять” як еквівалента для “е” слова з коренем “грїх”. Часто зустрічаємо варіант написання “грїхї” (двічі на арк. 250 зв., також на арк. 252 зв. та ін.), хоча не рідше можна зустріти “грїхѣ” (арк. 227 зв.), “грїхѣм” (арк. 239, 241 зв.) чи “грїхїишии” (арк. 239 зв.). Чудово видно плутанину щодо вживання літери “ѣ”, коли зустрічаємо те саме слово в тій самій формі у двох варіантах написання: “грїхїї” (арк. 252 зв.), а буквально кілька рядків далі, на наступному аркуші – “грїхѣ” (арк. 253). І лише, здається, один раз знаходимо форму “грїхѣ” (арк. 238)²⁹.

²⁸ “В эпоху 2-го ЮСлВ в древнерусских рукописях наряду с традиционными для восточнославянской письменности XIII–XIV вв. написаниями слов с *корневыми сочетаниями редуцированных с плавными* (типа *ѣѣтѣ, *ѣѣтѣ, *ѣѣлт) с буквами *е, о* перед буквами плавных появляються написания южнославянского типа с буквами *ь, ѣ* после плавных”: Там само. – С. 138.

²⁹ Пор. щодо вживання літери “ять” як еквівалента для “е” також написання того ж слова “вѣкы” на останньому аркуші, майже в сусідніх рядках: “вѣкы” і “вкы”.

З написання тих же слів з коренем “грїх” водночас помітно, що літера “Г”, вочевидь, вимовлялася приглушено, радше як українське “г”, ніж як російське “Г”, через що переписувач подекуди на початку таких слів ставить літеру “х”: так, у слові “~~хрѣхы~~” на аркуші 252 і, практично тут же, на звороті того ж аркуша, те саме слово написано як “~~грѣхы~~”.

Також, судячи з усього, переписувач переважно не знав і не розумів слів іншомовного походження і чужих для Русі власних назв та імен. До прикладу, слово “алект” у другому рядку послання написано як “алекто”, а замість “викарию” на аркуші 226 є “рикарию”³⁰, або ж “реклулы” (арк. 236) замість “регулы”, як є в Потія. А ім’я адресата послання практично жодного разу не передано правильно: тут і “Сикту” (замість “Сиксту”) на самому початку послання (арк. 226), і “Сикте” (замість “Сиксте”) на аркуші 261. А чого варте “Сіксіте” (“~~сіксіти~~”) на арк. 234 зв. і “Сіксете”, та ще й з титлом вгорі, яке вказує на те, що це слово скорочено, на аркуші 257 (“~~сіксіти~~”)! Тут також і “невытян” замість “ниневытян”, і “селуні” замість “селмоні” (арк. 250), і “езекоінов” замість “езекиино” (арк. 252 зв.), та ін.

Однак часом саме такі помилки дозволяють нам заглянути у способи читання чи вимови деяких літер, а також спостерегти вкраплення живої мови. Що стосується останнього, то в нашому тексті знаходимо кілька слів, які потрапили туди, вочевидь, з лексики переписувача. Так, бачимо невластиве для церковнослов’янської “зыханіє” (“~~зыханіє~~”, арк. 252 зв.), тоді як у варіанті грамоти, оприлюдненому Потієм, на цьому місці читаємо нормативне “воздыхание”³¹. Або слово “збереть” (“~~збереть~~”, арк. 229 зв.), тоді як у тексті Синодального списку тут цілком звичний для церковнослов’янської префікс “с(о)”: “~~собереть~~”³² (виділення моє). Чи постійне вживання слова “збор” замість “собор” на означення зібрання, спільноти (арк. 243, 260 зв.) Інший приклад вживання префікса “з” замість “с” – слово “змиритель” на звороті аркуша 245, тоді як у списку з Крева знаходимо тут звичний для церковнослов’янської префікс “с”: “смиритель”³³. Хоча і в Кревському списку натрапляємо на вкраплення живої мови, які присутні також у списку “Послання Мисаїла” із СОКМ 9907. На деякі з них уже звернув був увагу Петрушевич³⁴. Тут додамо лише для прикладу “ані” замість звичного для церковнослов’янської мови “ниже” (СОКМ 9907, арк. 256), що його читаємо на цьому місці і в Потія, яке митрополит відтворив, однак, написавши окремо: “а ни”³⁵. Повторно знаходимо те ж слово в СОКМ 9907 на арк. 255, однак написано вже у варіанті “ане”, тоді як у Потія тут усе те ж “а ни”³⁶.

³⁰ Хоча, як показує порівняння з Синодальним списком “Послання Мисаїла”, деякі з цих помилок (наприклад, “рикарию” замість “викарию” чи “сикту” замість “сиксту”) швидше за все були наявні вже в антиграфі, з якого копіювався і Смоленський, а пізніше й Синодальний список (тезу Плігузова про те, що Синодальний список містить похідну від Смоленського редакцію “Послання Мисаїла”, після докладного текстологічного аналізу обох списків довелось відкинути).

³¹ Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 223.

³² Русина О. Мисаїлове послання Сиксту IV... – С. 294.

³³ Там само. – С. 217.

³⁴ Соборное послание русского духовенства и мирян к Римскому папе Сиксту IV... – С. 34–35.

³⁵ Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 226.

³⁶ Там само. – С. 225.

Наведений аналіз написання слів, який дає змогу зробити певні висновки щодо вимови тих чи інших літер церковнослов'янської мови, показує, що на території Смоленщини (якщо прийняти, що збірник СОКМ 9907 справді місцевого походження) на момент постановлення даного списку “Послання Мисаїла” поряд із сильним українсько-білоруським впливом, який відчитується в численних вкрапленнях народної мови, помітно і вплив московського ізводу (читання літери “ять” як “йе”, “тети” як “ф” та ін.). Вочевидь, це наслідок географічного розташування Смоленщини на стику обох впливів та її історії. Адже ця земля довго була спірною територією та постійно переходила з рук у руки: протягом цілого XV ст. Смоленськ, як і більшість нинішніх українських земель, перебував у складі Великого князівства Литовського, а з 1514 р. – він у складі Московської держави. Тут відкривається широке поле для дослідників-лінгвістів. Тим більше, що, за слушним зауваженням Голенченка, “взагалі мова послання досі науково не досліджена”³⁷. Можна сподіватися, що дане видання сприятиме дослідженню цього вельми цікавого документа, в тому числі й мовознавцями.

ДОКУМЕНТ

(арк. 224 зв.) Пречтѣный в кѣзѣ ѿць ѿщѣнный епископъ смоленскій мисаѣлъ выбраний алектро на/ митропоу в киевскаго правослаива/ прѣтла и вса рбен : – Чтѣный въ зако/не ѿша архимандрѣт славны лавры пѣчкы/а въ киевѣ въ ѿбителн стѣхъ егѣно/снѣхъ ѿць антонна и фѣдѣа : –/ Достойны въ бл҃гочѣтнѣ сѣлѣщи чѣтнѣхъ/ ѿць макарий архимандрѣт вилѣскнѣ ѿбѣ/телн стѣхъа жѣвѣначалныа тройца : – // (арк. 225) Великогославно кнѣжа бл҃гочѣтныи мѣсан* / брат по плѣтѣ прѣсвѣтлѣ крѣла поѣка кѣза/ казимира : – Бл҃говѣрныи кѣзѣ дѣорѣхъ/ з бѣлоѣ браѣ въ кровн великѣ кнѣжа литѣскѣ андрѣа : – / бл҃говѣрныи кнѣзѣ дмитрѣ вазе*скѣ снѣхъ/ кнѣжа кобѣлѣтина з бѣлоѣ рѣд : –/ Бл҃гочѣтныи и великнѣ нарочнѣтнѣхъ въ полѣ/тѣ ѿша хѣтѣвнѣ намѣстнѣхъ вѣтѣвѣскнѣхъ/ и марша*ко земли великѣ кнѣзѣства литѣскѣа/ въ войскѣ гетѣмѣ навѣшышнѣхъ : – / бл҃гочѣтныи браѣтѣ егѣо панѣхъ павѣлѣ намѣстѣхъ/кѣхъ камѣскнѣхъ : – Бл҃гочѣтныи пѣлѣ евѣстѣа/фнѣи вѣнѣвнѣхъ сѣ полоцка прѣво*шнѣхъ въ воѣрѣ : –/ Бл҃гочѣтныи пѣлѣ ромѣ сѣ кнѣжа старѣста пѣвѣвѣльскнѣхъ : – Бл҃гочѣтныи браѣтѣ егѣо пѣлѣ нѣша сѣ кнѣжа стрѣнѣтѣ гѣрѣскнѣхъ и тройцкѣхъ/а вѣлѣ и погѣа мирнѣхъ к поганѣо ѿ бѣтѣвѣ/рѣжнѣи мира хрѣтѣвѣскѣи снѣхъ : – Бл҃гочѣтныи въ законѣ ежѣхъ пѣлѣ гѣкѣхъ/вѣхъ навѣшнѣхъ писарѣхъ кнѣзѣства великѣа // (арк. 225 зв.) литѣскѣо и кнѣжѣ вѣлѣнскѣхъ : – / Бл҃гочѣтныи панѣхъ мѣханѣ алектѣндрѣвнѣхъ/ зо загѣрова чѣтнѣхъ пѣлѣ въ воѣрѣ земли/ волинскѣо : – бл҃гочѣтныи браѣтѣ егѣо панѣхъ/ андрѣѣхъ сѣ попѣрѣтнѣхъ снѣхъ пана алектѣндрѣа поѣкарѣвнѣго : – : – : – / Бл҃гочѣтныи мѣхъ пѣлѣ солѣтѣ алектѣндрѣхъ/ великнѣхъ и славнѣхъ рыцѣрѣхъ вѣжѣа/ гѣрѣдѣ и ѿшѣпѣльскнѣхъ златѣаго стѣра/ха носнѣхъ поѣкарѣвнѣхъ великѣаго славнѣаго двѣрѣдѣ прѣсвѣтлѣаго крѣла казимира : – / Бл҃гочѣтныи стѣхъа вѣжѣтѣвнѣхъ писаннѣхъ/ книголюбѣцѣхъ кнѣ нѣша браѣтѣхъ и ѿнѣшнѣхъ/ выбѣраннѣхъ поѣкарѣвнѣхъ навѣшнѣхъ зѣ*скнѣхъ великѣо** кнѣзѣства литѣскѣаго по/сѣдѣжнѣхъ вѣтѣнѣхъ дѣхѣомѣхъ въ пѣстохъ снѣхъ : – / вѣсѣтѣхъ стѣго блѣ прѣ*нѣзѣволенѣмѣхъ : –/ Вѣлѣнскѣоу папѣ великѣомѣ // (арк. 226) снѣцѣхъ вѣсѣмнѣномѣхъ свѣтѣлнѣнѣхъ цѣркѣвнѣомѣхъ/ свѣтѣхъ вѣсѣтомѣхъ и вѣснѣстѣвѣшнѣомѣхъ ѿцѣхъ/

³⁷ “увагуле мова Пасланнѣа дагѣтуль навѣвова не даслѣдавана”. (Власнѣи переклад). *Галенчанка Г. Пасланнѣа да папѣ римскаго Сѣкта IV...* – С. 91.

* Можливо, помилка переписувача. У Потѣя тут “Михаилѣ”: Грамота киевскаго митрополита Мисаїла к папѣ Сѣксту IV, 1476 г. // *Архив Юго-Западной России / Изд. С. Голубѣв.* – К., 1887. – Ч. I. – Т. 7. – С. 199.

** У словѣ “великѣо” лѣтера “о” пѣсля “к” переправлена на “а” темнѣшим чорнилѣом: “великѣа” замѣсть “великѣо”. Однак залишаемо тут первѣснѣи варѣант написаннѣа.

ѿцѣмъ ѿ всеначальнишомѣ пастыремъ пасты/ремъ блаженомѣ сиктѣ⁸ стѣмъ великии/ѿ съборнои аплѣкыма
 цркви рикарию** на доинишомѣ въ прѣвѣ сѣиниѣ чинона/члѣа свѣтлоосиявцемѣ просвѣщениѣмъ/
 небаго разжма*** ѿзарила сѣинноначалнѣ/ншаго великого⁴ свѣта паче аснозрѣ/лны хрѣвимо
 блнсталаа оумнобниѣмъ/ просвѣщениѣмъ великого ѿма вснапросвѣ/тлѣйшаго в свѣтѣ чиношѣрѣа носѣ
 ѣри/номо тчннѣ⁵ ѿ срафимѣо пламноблнста/ѣмѣ свѣтѣо чинооумномѣ ѿ всесвѣтѣо/мѣ срафимѣ
 ѿгнемъ нѣныѣмъ рѣгарлемѣ/ ѿ многолучителныѣмъ желаниѣмъ всѣмъ палиѣмъ ѿ бжтвенымъ любвѣ ѿ пакн
 бжтвннѣ/ лнеѣ оу прѣла сѣща великаго бѣа три/стѣоу ѣмоу пѣе приноса ѿ всѣѣ ѿ за всѣ/ ѿ
 ѿ него прѣсвѣщлѣ⁶ ѿ ѿщлѣ⁶ въ дхѣнѣ // (арк. 226 зв.) блгѣтѣ свѣшнымъ просвѣщениѣмъ/
 всесвѣтлаго свѣта на ѿсѣннѣ дшлмѣ/ всѣѣ привлѣла желаныѣмъ любвѣ блж к немѣ в чн/лны ѣго
 свѣтѣ ѣ ѣ непотгнжнмъ всѣко/моу оумѣ ѿ тако ѿ него мнѣ свѣта паче всѣѣ сѣинноначлн
 црквиѣ ѿ прочннмъ/ прѣпѣна ѿ сѣщнмъ повѣши стѣоблжнѣ/ѿ сѣинноноснои стѣннѣ комѣжо по мн/
 ре лзрѣлла дхѣнѣа дробннѣа шѣмъ/ просѣннѣ кѣпножѣ всѣмъ конечнѣо/ прошннѣ ѿ свѣшнѣо
 блгвннѣ въ всѣ/ на всѣ црквины чнны началѣ ѿ властн/ чнне нн жѣ ѿ всѣкнѣ члѣкыма дхѣмъ ѿ
 оумѣ/ ѿзлнвлѣ в нн ѿзѣбнѣно свѣтѣ бѣоразлѣ/лѣ кѣ просвѣщнннѣ ѿ дшлмѣ ѿ ты подл/стѣ
 многозлннѣа прѣмрѣстѣ бжнѣа кѣ свѣшннѣ стѣмъ пастн своѣ цркви/ ѿзѣрннѣо стѣа всѣ словннѣ
 шѣщѣ бл/ тн гѣ самѣа оубрѣнѣ ѿ не члѣкѣ великѣ/ѿ пастыремъ пастыремъ⁶ началннѣ ѿ всѣѣ // (арк. 227)
 сѣинночнноначлн прѣвѣнншомѣ свѣтѣ/тоу црквиному свѣтилннѣ вснмѣно/моу слнцѣу всѣѣ хотѣлаа
 ѿзлнѣа прѣложнѣ/ к хотѣлаа новаго свѣтѣа хлѣ ѿзѣрннѣа тѣа/ в сннѣ бл ѿ чн по блговолиннѣ
 хотѣннѣа сво/ѣго въ шѣрѣа своѣ бжтвннѣ стѣннѣ ѿ по/слѣжнѣ тѣа на прѣмѣ великаго нма на стѣ/
 дланнѣ стѣмъ вѣрѣховнѣмъ своѣмъ аплѣа прѣва/щѣ слово ѿстнннѣо ѿстнннѣа бѣа въ/зѣвѣщаннѣ въ всю
 вселннѣу ѿ в концн/ ѣла снннѣ бжнѣ въ вснмѣтѣлѣствѣ⁶ всѣѣмъ/ хотѣшнмъ вѣрѣвати ѿстнннѣо
 снѣо/ бжнѣу подѣла всѣмъ мнрѣ ѿ зрѣвѣ ѿ/ вснспннѣ блгвннѣ слѣоу подѣа тн ѿ всѣмо/гѣщѣаго
 бѣа на спннѣ всѣмъ дшлѣ тако/ оубѣ оубѣдннѣ ѣ въ всѣѣ прѣвогѣтѣ по пѣлннѣ/ прѣпѣнѣа нѣзлѣбнѣ
 вснквѣрнѣ бѣоубѣдннѣ/ всѣѣмъ млтнѣ ѿ шѣтлѣчннѣ ѿ грѣшннѣо нѣа/во⁶ ѿ жѣтѣѣ ѣго порѣжннѣ не
 ѿ плѣтн/ нн ѿ похѣтн мѣкыма но ѿ самого бѣа дхѣомѣ // (арк. 227 зв.) свѣшнѣ порѣвѣса ѿ
 просвѣщннѣа слѣво/ великаго свѣта ѿжѣ просвѣщлѣ⁶ всѣ/кого члѣа гадѣоущѣаго мнрѣ ѿ вышѣ нѣѣ/
 ѿзѣрннѣа бѣвѣ ѿн самого того срафн⁶/скѣа лнѣа ѿ всѣѣа прѣтѣоан оу прѣтѣа слѣ/вѣа великаго бѣа
 ѿ просвѣтломѣ велн/чнствнѣ на нѣсѣѣ по шѣрѣзѣу сѣщѣ/мѣа вѣказанѣ ѣмѣ на горѣ стѣѣннѣ стѣмъ/
 слѣожнтѣ ѿ сѣннѣ ѿстнннѣннѣ ѿ самѣа гѣ/ вѣдрѣузнѣ ѿ не члѣкѣ ѿ можѣѣ приноснтн/ всѣѣа жрѣтѣѣ
 жнѣѣ стѣоу ѿ бѣоубѣдннѣ/ бѣоу не чѣокомѣ о свѣтѣ но ѿ лнѣкнѣ нѣвѣ/стѣннѣ ѿ грѣхѣѣ ѿко да бѣудѣтѣ
 прн/ношннѣ ѣ словѣннѣ⁶ шѣщѣа прѣлатно бѣоу ѿ шѣщннѣо дшлѣ стѣмъ ѿстнннѣо : –/ ѿ великнѣ
 начлннѣннѣннѣ всѣѣ стѣмъ/ ѿщлѣмъ шѣѣ тако велнѣ ѿ толнѣ⁶ много/блжнѣ ѣ ннзрѣчннѣоу догѣоногѣтнѣ/
 бѣа да кто ѿ члѣкѣ можѣѣ ѿзѣлѣтн/ ѿннѣ ѿзрѣчннѣ прѣпннѣ догѣоногѣтнѣ // (арк. 228) велнчнствѣна
 стѣннѣ тѣвоѣ ѿннѣ оубѣлжнѣ/тн по стѣоаннѣ стѣлѣствѣо тѣвоѣ ѿзѣрннѣо/ѣ ѿможѣ тѣа гѣ бѣѣ оубѣлжнѣ⁶ пл
 всѣѣ зѣмннѣ/ снѣвѣ члѣкѣ ѿ самѣа хотѣѣ снѣвѣ свѣтѣа/ слѣвоу ѿ чѣѣннѣ вѣчѣвшнѣ тѣа : . –/

^{*} Помилка переписувача. Має бути “Сиксту”, пор.: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 200.

^{**} Помилка переписувача, мало бути “викарию”, пор.: Там само.

^{***} Тут, як і в кількох інших випадках, переписувач використовує літеру “юс великий” (“ж”), яка в рукописі чітко відрізняється написанням від звичного “юса малого” (“а”). Тому, як і було зазначено в супровідній статті, передаємо цю літеру тут відповідно до її вживання в рукописі.

⁴ Тут у слові “великого” літера “о” після “к” переправлена пізніше на “а”. Подаємо однак первісний варіант.

⁵ Помилка переписувача. Має бути “точен”. Пор.: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 200.

⁶ Помилка переписувача. Повинно бути “свидѣтельство”. Пор.: Там само. – С. 201.

⁷ Прийменник “о” винесений в рукописі в титуло над наступним словом “овцах”, тому ми так його тут і передаємо.

Шни оубо та^к оумногоублажнй стлн бжнй/ великий пастырь величскый оутчал/ законоподный вторый мойн на аро/на прославлный ѿ бга архирнн самого/ того превншшй чнл самона нобаго/ завѣта хѣ съвршны оумн нщнрн^{*} црквно/ε шко : . – Правнтелю ноба ковчга за/вѣта хѣл въ немъже мжл^т не скржлал/ камны нш самое то слово бжне жнво/написанно ѿ позлашнно дшумъ стмъ/ въ рщн твоѣ^т стмъ въкорно ѿ дха манно/н нѣном ѿ въспнтано всгтѣшоно/ прчтою плоты ѿ кроу агница непоро/чнаго хѣ ѿзбавнтелл всего мнра : . –/

Да что еше ѿ семъ прѣложла вѣма мно // (арк. 228 зв.) гоглмъ ѿ въспнтнѣ ѿко ни ено ε слово/ тако възможно быти еже ѿ на догтои/но наи възможно к похвалнню чннѣ/ прѣвны стнѣ твоѣх котороε бо блгоε/ похвалнне мы змнорѣннн ѿ ннлаучн/ннн прннсмъ ти оублажнмѣ рщн/ ѿ самого вышнго бга бгоногнε всбжнε/ шче не можѣ бо ѿ члкъ ѿ бга данн/а ти млтн ѿн по почстн слово^т ѿрщнн : . –/

Ще кто ѿ вѣхъ прѣрчѣнн рзд^н ѿзы^к ѿ/мл^т но токмо ε ѿ оубднл : / теплама вѣры ѿ палнма лнбовъ ѿ/же ѿмамы к тѣлѣ : . – Вснасвѣ/тншоמוу бжню стѣн мѣжн поан/коу възмѣно ε ѿ на сна тѣ прнносн^т/ малоε сѣ грансоловн оублажнщн та/ гнѣ влнщн стлн ѿ бга бо прѣшцѣ вѣс^т/ хрѣтыанскн^т дшлмъ: прѣѣ лѣ^т вѣчнѣ/ прознаменованн есн ѿ дха стго свыше/ порѣдоньмъ : . – Папа вселнсктн // (арк. 229) нарковала стѣла велнкнѣ вселнскнѣ собо/рныа аплькнѣ црквн съпрѣлнн^т ѿ прн/часнн^т вснлачнчѣшнн внкарнн ѿпра/влнне вѣрѣ стгопъ крѣпокъ ѿ лн/ца вражнѣ хрѣбрыѣ вѣн црѣ нѣнаго въ/торнн ѿ науѣ на нноплеменъныа по/лкн повѣждаа ѿ сѣкѣщн ѿ ннщлѣно глѣ^т/ бжнн^т мчѣ^т дхвны^т врагы крѣта хѣл коу/пнѣ всл вндрнма ѿ нѣн^тмыа ратннкн ѿ/ протнвннкн хѣмъ аврамѣ ѿбѣл на сѣ/бѣ взе^т плннкы ѿплѣнн ѿ лѣтн вѣл^т/ ѿ врагы сѣ црѣмы ѿ поразн ѿ годнн^т дѣ до фл/на пачѣ оубоене рщн прогонн ѿ ѿ члчкн/ дшѣ стѣмн твонмн млтѣламн дѣ до дѣл/ прнспѣнаго снго рѣн прѣошл^т есн въ архн/εрѣ^т ѿко дѣ бжнн нарѣчѣ ѿ многоблжн^т/ дѣрѣ съвмшн дѣровнѣ ти снлоу влнкаго/ бга вѣры рѣ^т твоа ѿ к немуу вѣмѣнн/ ти ε въ прѣдѣ в рѣ ѿ рѣ до вѣкѣ : . –

☩ всгтѣнн ѿзбавннн бжнн вселнѣ // (арк. 229 зв.) скнн пастырь пастырь велн/кого пастыра хѣ въспнтннѣ ѿ/стнннѣ ты есн сщннн^т бга вышнлаго/ прннош ε мѣ жртѣвоу стѣн бѣкрѣовнѣ/ ѿ мн^т всего мнра ѿ ѿ блгостѣланнн стѣ/ бжнн црквл ѿ ѿ совокѣплнннн ѿ пакн въ/ εднно дондѣ достнгноу всн въ εдннн/ннн вѣрѣ ѿ в рзд^н лнбѣ сна бжнѣ в мѣ^т/ съвршнѣ в мѣрѣ възрѣста ѿ нспѣнн/ннѣ хѣл не по закону ароновѣ нѣ по чн/ноу мѣрхнεднковѣ възносѣ чѣннѣ/ дѣры ε похваламн къ бгѣу ѿ шцѣу воку/ блгооуханнѣ прчтоε тѣло ѿ кровъ/ сна εго възвелнлаго гѣ ншго нѣу хѣ/ за спаснне всего мнра ѿ оцнщнннн дшѣ/ коупнѣ ѿ вѣсѣ ѿ за всл пачѣ ѿ заклѣжншн/ ѿ погнѣшн шѣцѣ домоу хѣл ѿко дѣ многомлѣднѣны бѣъ прнмногнмъ свонмъ/ члколннѣмъ сн^т оумолнѣ бмѣъ рѣ/стѣнннѣ пакн збѣрѣчѣ ѿ съвокоупнн // (арк. 230) тѣ та во εднно стѣл агглѣ ѿ члкъ въ црѣ/ковъ прѣворѣжннн напнсанѣ на нѣсѣ/ мѣрднѣ рѣн млтн своѣга бѣатѣл ннзрѣ/ннѣго рѣ^т блгооутѣрѣла ѿже всѣ^т млтѣ/ ѿко шѣдѣмъ члколннѣцѣ твон^т понстнннѣ/ твон^т : . – ☩ многоблжнѣ шче прѣрѣта/тѣ^ттво^т сщнш^т словѣжѣ ѿ прѣтѣ жѣрѣтѣвъ/ прнношннн сѣ блгопрнѣтнмн/ твоннѣ млтѣламн^т лѣламн ѿ молннѣмъ : . –

Пакн всѣ^т намъ млтѣла того содѣлѣнн / прѣтворѣ εго гнѣлѣ на кротѣстѣ млтѣ/га ѿко дѣ ѿ него ѿбращѣоу^т всн млтѣ/ въ днѣ оубннн ѿ бгѣ гнѣ εрѣчѣ спасннн/ε на лѣдѣ твоѣ ѿ блгѣннн твоѣ ѿ ннѣ^т/ ѿ до вкѣл но ѿ сѣ ѿ вѣсѣмъ твѣомъ тако/вомъ прѣмѣрѣмъ промышлнннн ѿ по/ пѣчнннн бжѣвннѣ шѣвнѣ : . – Вы/ всн оубннн зѣлѣ на стѣл^т дѣчѣ словѣснн/а шѣца того же стѣла

* Тут, очевидно, або помилка переписувача, або ж його невдале скорочення. В Потія тут “недремлющее”: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 202.

** Помилка переписувача. Маε бути “гонив”. Пор.: Там само. – С. 203.

*** Переписувач пропустив закінчення слова. Маε бути “мирѣ”. Пор.: Там само.

4* Знову пропущено закінчення слова. Маε бути “мужа”. Пор.: Там само.

5* Очевидно, переписувач з’єднав два слова разом, тож вийшло “страдалчѣ”. Мало б бути “страдах далчѣ”. Пор.: Там само. – С. 204.

глаголююще съвѣтителствувати/ ѡ семъ иже ѡбои : . – Въ зворно^м/ своемъ послании пиша ѡ
сн пространѣ/и такови не хотѣ^т да быхом были вси/ единно тѣло ѡ х^т не слыша^т самого за/
повѣдающе и глше сна заповѣди влмъ/ да любите мѣ^д друга ѡко^м и азъ възлм/бн бы ѡ семъ
познаю^т вси ѡко зчнцы/ мон есте аще лнво имете бдѣте мѣ/жѣ собои а иже негъ лнвои
тлмъ/ бгъ не приемвѣ^т такова прѣдѣстѣ/ нѣ свыше ннх^ди^т нъ зѣмна дшвна бѣ/совскаа иже
ко звнѣт и рвнне тѣ не/стронне влска злага вѣща : . – // (арк. 233 зв.)

Мы же вѣрѣмъ настѣишии влшии и/ вси и многоглаголюемой въ блгоуспѣ/жѣии велико-
гладенной памѣть ѡко/ не имете вѣры си^м и тако к томъ по/бнмъ ныи^м прочи^и вѣщи^и еже на
нѣ/ клвишѣ^т не по истиннѣ хотѣши ра/зрѣжати твои и незлобиво блго/мѣни е к намъ : . –
По папи прѣдѣстѣ пастыри и вселеннѣ оучителныи/и ѡца мѣсто продаи своемъ вселѣ/тломъ
оуму : . – В раздѣлѣннѣ сѣмь/ истинныи писаныи иже ѡбращѣ^т неза/зорна правѣ к намъ ко вѣ^т
требѣщи/мъ блгвниа твоего тго : . – Послѣ/дѣщи своего прѣконачѣннѣша па/стыря х^т ѡко
глаголющи к немъ не и/гонѣет вѣ : . – Нъ вѣ^т равнодѣно/ млтѣ к свѣ^т приемѣ^т ѡ востокъ/
свѣра мора ѡко да ѡ немъ вѣлѣва/тса влс колна зѣмнаа и вси азъщи // (арк. 234)
оублажа^т е^{го} : . – Мы ко вси вѣрѣмъ и/ неповѣдаемъ быти твоѣ стѣиши/ пастыря и вс-
ленскаго всначѣннѣ/ишаго старѣшиннѣ вѣ^т сѣщи^и сѣнны^и ѡца^м : . – / И прѣкослвныи^и патрирхо^м
вѣрховнаго/ прѣшца и подкломлѣмъ главы ниша сѣ/ влснмъ послшаныи^и блговолнымъ : . – /
Не ѡ нѣжа ни ѡ скрѣен : . – Но ѡ вѣ/ры желаемыа лнвои блговолннаго/ сѣца требѣщи^и ѡ
твоемъ стѣни : . – Всенѣстѣишаго твоего блгвниа вперѣ/вши оумъ въ глвенноу бжтвннѣ словѣ стго/
писанна : . – / И ѡтговѣ^т и зблвкше мно/гоцѣнныи бнѣ развѣмъ ѡко пчелныи со/тѣ : . – **О**
многочѣтвующии цвѣтѣ^т/ събрлвше ищущи принести дхвннѣ мѣ : . – /

Въ многочисленнѣ и дѣннѣ никакѣ сѣ/говѣ^т сѣ многоу чтѣ^н и с похваллѣ/ сложеннѣи ѡ
слѣкочотныи словѣ при/несемъ к похваллѣннѣ всенѣстѣиши // (арк. 234 зв.) стѣни твои иже ѡ
ввше ѡ сн/ писано ѡ свѣрнѣ старѣ^т мы словесныи/и сѣщи ѡвнн : . – Ище оумѣ лнрѣ^т дѣ/вннн
ѡ †з†^т сѣни вѣтхуаго за/вѣта : . – снннн^{**} жртѣвми блгово/сннѣ и крои^и ѡннѣ и козлнн
и попело^м : . / Юнѣа кропа ѡсквернныи ѡсѣлаше/ кѣ плонѣи чѣотѣ : . – И ѡвѣдѣ^т па^т/ти
спѣблѣ^м с похваллѣми въ слдѣ^т/ бжнѣ помнннншии нмѣ е^{го} : . – Въ законѣи ѡлмѣскѣи книжѣ
не много ли и/ ко^ми пѣ новлаго злѣта хѣл прѣбоши/ великннѣ архирннѣ : . – Многоблже/
нынѣ ѡче и вснладннѣишии сннѣ/тѣ похваллѣми высочннѣиши^и бытѣ и до/стони еси ѡко снннн^т
бга вышнаго/

Второй мѣлхисѣѣ^т тинникъ не/доумннѣ тайнѣѣ великаа ѡныа/ жртѣвы нѣныа снннн^т и
слджитѣ^т/ в нѣ желан^т агглн приникнѣти : . – // (арк. 235) е^н ѡчищаши не токмо к
плотннѣи/ чѣотѣ но ѡ советѣти мртѣвнѣ^т дѣ^т/ вѣѣ дша сплнши а тако многоколшѣ/ ѡного
достѣи бытѣ с похваллѣми и па/мѣти в снѣ хрѣтѣи^икѣи вснѣа прогла/влѣти нмѣ твоѣ вспрѣстѣишои/
в зворѣ и въ слдѣ^т помнннншии лннѣ/ ѡца начланнѣишаго всѣго збѣра хрѣтѣ/ѡкаго нъ к тако
великѣм^у стѣмъ : . – / Вѣрѣа ти достѣиша похваллѣи слово^м/ прѣстѣвнмъ : . – Иже пѣ славы
дон/сетѣа : . – вѣтѣиа лнвоуслвныа : . – / молчлнмъ въ мѣсто слава дооро/дѣте^т похваллѣти
наказоуѣтѣ : . – / и самого естѣа прѣвзѣшишѣмъ мѣрѣи : . – / и всѣго вѣднннѣ^и гннн
въхрѣнннѣа : . – / и не ина и въ телѣ вѣвѣрѣннѣа жи/знь рабѣ и егѣславнаго ѡзыка зчннѣ^и/
емѣ и пѣвцѣ съклада и слова глшнѣ : . – / ѡзыкѣ мой трѣ^т кннннѣа скорѣпнѣа : . – //
(арк. 235 зв.) Чѣ^т к снмъ дѣзннѣ^и лн оумѣ к похваллѣмъ/ влшии стѣни дѣзннѣ^и влс ко оумннн
лн/бвншѣмъ нѣ влншнѣ к влшии всннѣ/стѣишии ѡчнкон свѣотѣи : . – ни/ еѣ безѣднѣо и лн^и
молчлн такѣва ѡца/ всѣго хрѣтѣанствѣа нарѣшн^нѣа члдо^м не ѡко/ да да влша прославлѣннѣа
стѣотѣи нннѣ/мнн похваллѣми лѣчшннѣ бдѣте клко/ ко и сѣ аплѣмъ вѣдѣвѣнннѣа и тѣ^т вѣ/

* Текст рукопису на цьому місці зіпсований і зовсім нечитабельний. В Потія тут “закон-
ный”: Там само. – С. 207.

** Початок слова дещо затертий і важко читается. Буквосполучення “ник” у кінці
читается чітко, також “с” на початку, “щ” вгадується за слабкими обрисами.

бѣлѣ свѣшѣ твоѣ бо оу^т нѣйма даро/ваны ѣ твоѣ ѣ земнаѣ вснастѣи/шлѣ бл҃гѣннаѣ вселеннѣи^ю вси
в концѣ/ ѣлѣ тѣ бл҃гѣшиши ѣ просвѣщашши ко/нечны^и разрѣшны^и ѡ всѣхъ грѣхѣ ѣ по^нѣ/ бо
срѣдѣни сѣ^твѣ ключѣ цр҃кѣвѣ нѣяко вѣ/зачѣ ѣ рѣшати ѡ само^го бл҃гѣннѣ прѣнѣ/ сѣго рѣ^т ѣ млати
ѡ сѣлѣ припадѣмъ ѣ мо/лимъ ѣко^любѣи : · · / Ѣ бл҃го млати^и вѣдѣ на^и живѣщи^и далѣче сѣ-
вѣрны // (арк. 238 зв.) сѣлѣ вѣ градѣ свѣтло рѣсѣи^и кѣ рѣдѣ/ оу^тстѣво^и ѣ рѣдѣ вѣстѣннѣ цр҃кѣвѣ
сѣдрѣжлѣ/щѣ сѣлѣ сѣлѣ вселеннѣи зѣво^и кѣ ѣ^тже коу^пно ѣ ѡснѣмѣ флорѣнтискѣ оу^чвала/щѣ ѣ
ѣ на ѣ оу^тставлѣна сѣлѣми ѡщѣнѣ/ сѣ вѣ рѣжѣщѣ крѣпко ѣ цѣло^и вѣ вѣрѣ/ сѣтѣ ѣ истиннѣ
сѣблѣдѣщи^и рѣжѣнѣ/ да того рѣ^т бл҃гѣннѣ ѣ оумола^и млати^ивно/ твоѣ милѣсѣрѣи ѡбѣщѣ ти
нрѣва хо^длатѣнствѣи млати^ивнѣ ѣ ѡ нѣ кѣ бл҃гѣ/ да сѣлѣ тѣвѣ рѣ^т нѣша наша ѣко бл҃гѣннѣ/ ѣ^т
тѣво^и ѣ всконечны^и прощѣны^и разрѣшѣ/ннѣ прѣнѣмѣ всѣ^и грѣхѣ^и ѣши^и вѣ сѣ^т нѣнѣ/шнѣ^и всѣлѣ ѣ
ѡно^и бл҃гѣщи^и ѣ нѣша вѣ/лѣкоѣ жѣлѣннѣ ѣ ѣмѣмѣ кѣ тѣвѣ прѣнѣмѣ сѣ лѣво^ивнѣ вснастѣи^иши ѡщѣ/
вѣлѣмѣсѣто многѣщѣннѣ дарѣ ѣ нѣшѣ/ прѣношѣннѣ ѣ хотѣннѣ ѣсполнѣ ѣко/ млати^и пѣстырѣ по^нѣ бо
хотѣ^и нѣ сѣлѣ сѣлѣ/ вѣ наша сѣлѣннѣ ѣко нѣстѣн ѣ нѣнѣ гѣ // (арк. 239) вѣ прѣлѣослѣвно^и рѣмѣ
нѣмѣлѣ вѣ сѣлѣ млати^ивно^и лѣтѣ на ѡпѣщѣннѣ всѣ^и грѣхѣ^и/ на сѣлѣннѣ рѣжѣго^и на сѣлѣ нѣша^и
нѣшѣ^и/ на ѡщѣннѣ сѣмѣло^и на просвѣщѣннѣ/ оумола^и на ѣзѣлѣннѣ ѡ млати^и на ѡ/прѣлѣдѣннѣ жѣзѣннѣ
на парѣжѣннѣ пакѣнѣ/тѣлѣ вѣ прѣнѣ сѣнѣствѣо ѣкѣ непорѣчѣннѣ/нѣ млати^иннѣ ѣзѣшѣннѣ сѣ чѣрѣлѣ млати^и
сѣвола/ ѡ млати^и сѣлѣ цр҃кѣвѣ всѣ коу^пно про/сѣвѣщѣннѣ сѣлѣннѣ рѣшѣ всѣ коу^пно просвѣщѣннѣ
всѣ новѣпорожѣннѣсѣлѣ/ сѣлѣннѣ^и рѣшѣ свѣшѣ млати^иннѣ^и бл҃гѣннѣ/ всѣ коу^пно нѣскѣвѣннѣ ѣ бл҃гѣннѣ
пакѣ/ ѣвлѣлѣннѣ ѣ ѡпрѣлѣннѣ нѣстѣолащѣго рѣ^т/ лѣтѣ млати^ивнѣ сѣго прѣдѣнѣ ѡ вѣкѣ/ бл҃гѣ вѣ
кнѣи^и лѣвѣнтѣскѣ рѣвнѣннѣ/ зѣвѣтѣ ѡ нѣмѣжѣ нѣлѣлѣ бл҃гѣннѣо прѣпо/вѣдѣлѣ рѣшѣ гнѣ на мнѣ ѣгѣ рѣ^т
помаза ма/ бл҃гѣвѣсѣтѣннѣ нищѣннѣ^и посла ма ѣсѣлѣннѣ/тѣ сѣрѣшѣннѣ сѣлѣ прѣповѣдѣлѣти пѣлѣ //
(арк. 239 зв.) ннѣко^и ѡпоушѣннѣ ѣ слѣпѣннѣ^и прѣзрѣннѣ/ прѣзѣлѣти тѣло^и гнѣ бл҃гѣшѣлѣннѣ/ ѣжѣ
ѣ нѣстѣолащѣо лѣтѣо многѣмлати^ивно^и лѣтѣо млати^и бл҃гѣннѣо бл҃гѣннѣ/ннѣо многѣмлати^и сѣмѣло^и
нѣспѣннѣ/ннѣо ѣгѣ ѣ мѣ вѣрѣ^и ѡмѣкнѣтѣ ѡснѣлѣ/ ключѣо^и нѣнѣмѣ бл҃гѣннѣо^и свѣшѣ/ нѣмѣ ѡмѣ
рѣшѣ сѣрѣшѣннѣ^и ѣ сѣлѣ/мѣ сѣмѣрѣннѣ^и ѣ кѣ томѣ пѣлѣмѣ рѣнѣмѣ/ хѣлѣмѣ ѡбѣрѣннѣ двѣрѣ млати^и
нѣнѣлѣго ѡщѣлѣ ѣщѣ кѣто на^и сѣго рѣможѣ^т вѣша/ сѣлѣ вола вснастѣи^иши ѡщѣ вѣрѣ/ѣмѣ бо вѣлѣннѣ
многѣблѣжѣннѣо сѣлѣннѣ ѣко/ да сѣго нѣмѣжѣ нѣ вѣзѣрѣннѣннѣ нѣ млати^ивнѣ нѣмѣжѣ всѣ коу^пно подѣлѣннѣ
нѣзѣннѣннѣ/ нѣмѣжѣ сѣго млати^и вѣхѣошѣннѣ пѣлѣ на^и/ сѣнѣмѣ^и свѣтѣорѣснѣннѣ^и рѣ ѣко да на сѣ^т/
знѣмѣ млати^и твоѣ лѣнѣнѣо ѣщѣ нѣ ѣ/млати^и кѣ нѣмѣжѣ нѣкѣоѣ бл҃гѣво^илннѣ/ ѣкѣ млати^и ѡщѣ сѣго рѣ^т
молимъ тѣ // (арк. 240) много ѣко да нѣ вѣзѣрѣннѣннѣ нѣмѣжѣ сѣго/ прѣнѣлѣго ѣ ѡщѣлѣ всѣ
вѣлѣннѣо ѣ много/млати^ивно^и лѣтѣ вѣ нѣмѣжѣ лѣжѣ^т сѣ/кѣрѣвѣннѣ вѣ нѣсѣлѣ ѡбылѣно млати^и бл҃гѣннѣ/
нѣго по^нѣ подѣлѣлѣмѣ то^ибоу всѣ^и оу^бгѣннѣ/ грѣшнѣко^и вѣтѣро^иннѣ жѣлѣннѣннѣ ѣко да ѡбѣлѣ/тѣлѣ пакѣ
всѣ коу^пно помѣловѣннѣ сѣлѣмѣ/ бл҃гѣ^и жѣ оу^жѣ кѣтомѣлѣ нѣстѣннѣши ѡщѣ на^и всѣ/млати^и ѣ цѣрѣ ѣко ѣ сѣ^т
тѣ ѡщѣ нѣнѣ млати^и/ ѣ ко всѣ^и ѡснѣлѣлѣ сѣнѣ своѣ на зѣлѣ ѣ/ бл҃гѣ такожѣ ѣ ѡдожѣлѣлѣ рѣжѣ
сѣво^и/ на прѣнѣннѣ ѣ на грѣшнѣннѣ нѣ хотѣлѣ/нѣ никѣгѣ ѡ нѣ погѣбѣннѣннѣ нѣ всѣ^и сѣлѣ/ ѣ вѣ рѣзѣ^и
нѣстѣннѣ прѣнѣннѣ прѣнѣннѣ/ лѣбѣлѣ ѣ грѣшнѣннѣ млати^и вѣ всѣхъ зѣво^и/ ко сѣлѣннѣ зѣ ѡбѣщѣннѣ
бл҃гѣннѣ рѣ^т своѣ/ бл҃гѣ ѣко ѡщѣлѣ млати^и вѣко^любѣннѣ тѣ/ко бл҃гѣ ѡщѣ вѣзѣлѣннѣ ѣсѣлѣ млати^и ѣ сѣлѣ/
сѣво^и нѣ пощѣдѣ нѣ зѣ всѣ^и зѣ нѣ прѣдѣлѣтѣ/ ѣго на сѣлѣтѣ да мѣ сѣлѣмѣ ѣ ѡ гнѣ //
(арк. 240 зв.) вѣ ѣ бл҃гѣтѣ прѣлѣ бл҃гѣннѣ ѡ нѣ^и тѣо кѣ оу^жѣ кѣто/моу нѣ всѣ лѣ нѣмѣжѣ вѣмѣ сѣ

* Літеру “ц” пізніше переправлено на “д”, так що виходить не “ціло в вірі”, а “діло в вірі”.
Залишаємо тут, однак, первісний варіант, тим більше, що він і є правильним, виходячи з
контексту.

** Це повторення словосполучення “всі купно просвищаються” та “освященьем душ”
знаходимо також і в Потія: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... –
С. 211.

*** Помилка переписувача, в Потія тут “лѣто”: Там само.

* Передостання літера “и” виправлена на “а”, так що виходить “свѣторосійскаа”.
Залишаємо тут однак первісний варіант “свѣторосійскіа”.

ни^а на^а подд/сгъ бѣ с^а ѡправдѣи что кто ѣ ѡсѡдѣла/ нѣ бо лнѣсгѣ вса бо свгрѣшлѣ и лѣ/ шлѣгѣ славы ѡправлѣнцѣ тѣни того/ блгѣтнѣ и зблвѣлнѣм^а ѣ ѡ хѣтѣ итѣ ѣгѡ прѣло/жи бѣгѣ ѡчишннѣ кровнѣ ѣго въ тѣвлѣ/ннѣ правѣ ѣго за ѡпѣшннѣ прѣжѣ бы/вѣшнѣ грѣхѡвѣ въ ѡмрѣжлннѣ бѣжнѣ въ/ тѣвлнннѣ правѣмѣ ѣго въ ннѣшннѣ/ врѣмѣ дѣрѡвлѣ вса прѣгрѣшннѣ ѡмнѣ/въ кровнѣ ѣго расплатнѣ снѣа свѡного/ нѣмѣа смнрѣи к сѣбѣ въ мнрѣ не вмннѣ/ тѣм^а свгрѣшннѣ и не послѣ бѣгѣ снѣа свѡного іако да гѣдѣтѣ мнрѡвнѣ нѣно да снѣгѣ/ нѣмѣа въ мнѣ в сѣм^а познѣвлѣм^а велѣко/ѣ мнрѣннѣ бѣжнѣ бѣшнѣ къ вѣсѣм^а грѣшннѣ/комѣ и ннѣтѣ ѣ что ѣ и бѣдѣтѣ и прѣвѣдѣтѣ/ дѣ до скончѣннѣ вѣкѣа снѣа пѣлѣхѡм^а не іако/ вѣдѣшннѣ вѣшннѣ сѣтнѣ ѡ сѣм^а но іако да тѣм^а // (арк. 241) млчѣвннѣшнѣ и млчѣннѣшнѣ бѣдѣшнѣ к на^а/ іако да іавнѣтѣа млчѣа бѣжнѣа и на нѣа снѣнтѣ/наа вѣсѣмѣа члѣмѣа нѣчѣ ѡ вѣшнѣа нѣчѣ/ннѣшнѣ сѣтѡстнѣ прѣслѣвлѣаго нѣмѣа прѣнтѣ/ послѣннѣа бѡуѣннѣа ѣпнѣгѡлѣннѣа сѣтѣа нѣпѣ/слѣннѣа к на^амѣа вѣшнѣа вѣсѣтѡгѡ блгѣвннѣа и/ свѣрѣшннѣа прѡщннѣа и вѣсѣвнѣчннѣа ѡ/ вѣсѣм^а грѣхѡвѣ рѣзрѣшннѣа ѣгѡ вѣсѣрѡм^а и лѣво/вѣшнѣа чѣрнѣа блжѣннѣмѣа ѡпѡвѣннѣа сѣм^а по/лжнѣтнѣ ѡ вѣнѣпрѣтѣннѣшнѣа ѡ помѣннѣа/ сло^аво гнѣвнѣа велѣкѣаго ѡбѣцѣа/ пѣсѣтѣа/ хѣа к пѣрѣбѡчѣлѣномѣа вѣсѣм^а прѣжѣа пѣсѣтѣрѣнѣа/ вѣрѣвнѡмѣа пѣсѣрѣа ѣмѣа сѣмѣа вѣрѣчнѣа бѣ/ пѣсѣтнѣа свѡла ѡбѣцѣа и лѣгннѣа пѡвѣлѣа ѣ/мѣа не тѡкѡмо сѣмѣа крѣтѣа на днѣа члѣкѡм^а/ ѡпѡщѣтнѣа но іемѣдѣлѣтѣа сѣмѣрѣннѣа/ іако да не ѡчѣвлѣнѣа снѣннѣа свѡдѣа нѣмѣшнѣа/ тѡлѣко ѡвѣщѣаннѣа на ѡсѣвлѣннѣа/ дѣлѣго^а лѣчѣа нѣслѣко вѣсѣмѣа на наа пѡрѣл/гнѣвѣагѣа но не до нѣцѣа тѡгда пѡрѣтѣ // (арк. 241 зв.) шлѣтѣа жѣзлѡм^а бѣззакѡннѣа и и рѣнѣа нѣпѣл/вѣшнѣа и млчѣа жѣ свѡнѣа нѣкогѣдѣа не рѣзѡрѣлѣтѣ/ ѡ ннѣа не по бѣззакѡннѣа ннѣмѣа свѣтѡрѣнѣа/ ѣснѣа на^амѣа ннѣа по грѣхѡм^а ннѣшнѣа вѣззѣлѣа ѣснѣа/ на^амѣа но іако по вѣсѣгѡтѣа нѣнѣтѣа ѡ зѣмѣла/ ѡтѣвѣрѣднѣа ѣ гѣа млчѣа свѡнѣа на бѡлѣшнѣа/ ѣго и ѣлѣнѣко ѡсѣгѡтѣа вѡсѣтѡкнѣа ѡ зѣпѣлѣа/ зѣдѣлѣнѣа ѣснѣа ѡ нѣа бѣззакѡннѣа ннѣшнѣа іако/ ѡушнѣрѣлѣтѣа и мнѣлѣтѣа ѡцѣа снѣа тѣако зѣцѣ/рѣлѣтѣа и мнѣлѣтѣа вѣсѣм^а бѡлѣшнѣа ѣго и ѡпѡ/вѣннѣшнѣа на млчѣа ѣго нѣбо тѡ сѣмѣа знѣа/ ѣтѣа свѣзѣдннѣа шѣа іако ѡ ѣднѣно пѣрѣсѣтнѣа вѣнѣа ѣмо свѣзѣннѣа члѣцнѣа вѣдѣхѡвѣ/ннѣа бѣжнѣа ѡжнѣвлннѣа вѣхѡм^а на ѡбѣл/зѣа ѣго на пѡбѣа бѣжѣвнѣа вѣспрѣнѣшнѣа/ ѡ гѣшнѣа ѣго ѡушнѣа сло^аво и дѣлѣа іако/ да снѣмѣа рѣзрѣшѣа прѣвѣшннѣа бы/тѣа гнѣаго гѣшнѣа прѡсѣвѣшнѣа/ннѣа славы велѣкѣаго бѣлѣа тѣнѣ- днѣно/ прѣвѣчнѡвѣзнѣчѣлѣннѣа снѣа сѣтѣа // (арк. 242) іа тѣрѣа ѣнѣа свѣрѣжѣтѣа вѣдѣсѣлаа мѣннѣа дѣрѣжѣа блгѡбѡлннѣа ѣа іако да/ в нѣсѣа не бѡуѣдѣтѣа бѣжнѣа мнѡзнѣа но на^амѣа вѣсѣм^а/ кѡпнѣа да бѣдѣтѣа ѣдннѣа бѣгѣа ѡцѣа вѣсѡмѡгнѣа и всѣа мѣа ѡушнѣа и ѣрѣннѣа гѣа ннѣа іа хѣа нѣмѣа/ всѣа и мѣа тѣсѣа и ѣрѣннѣа дѣлѣа сѣгѣа в нѣ^ажѣа/ всѣа нѣсѣлаа и мѣа в нѣсѣа †...нѣсѣтнѣа†** бѣгѣа ѣднѣа/ ѡ ннѣа и мѣа в нѣсѣа нѣжѣа всѣа нѣсѣлаа*** тѡмѡу/ слѣа вѣа вѣсѣм^а тѣако вѣсѣрѣлѣтѣа тѣако нѣпѡвѣтѣа/дѣсѣа бѣа бѣтнѣа ѡцѣа сѣмѡ ѡ сѣбѣа ѡ нѣо/ ѡушнѣа бѣзнѣчѣлѣа гѣшнѣа и нѣрѡжнѣа снѣа/ ѡ ѡцѣа нѣхѡдѣащѣаго прѣжѣа вѣсѣм^а вѣсѣм^а бѣлѣа/ прѣлѡго сѣа прѣлѡго вѣа вѣсѣм^а рѣвно гѣшнѣа/сѣгѡвѡ^а и хѡчѣннѣа крѡмѣа рѡжннѣа дѣлѣа/ жѣа сѣа рѣвнѣкѡпнѣа нѣхѡдѣащѣа ѡ ѡцѣа/ прѣжѣа тѣа и снѣа ѣднѣно^а дѣхѡвннѣа^а пѡдѣа^а и/ нѣзлѣвлѣа^а на всѣахѣа пѡлѡтѣа ѡбѣлѣно гѣмѣа ннѣшнѣа/ іа хѣмѣа вѣсѣм^а ѣо ѣлѣнѣко ѡчѣа снѣвнѣа рѣзвѣтѣа нѣрѡгѣа внѣ^ажѣа ѣлѣнѣко снѣвѣтѣа хѡвѣа рѡгѣа/ всѣа ѣлѣнѣко дѣхѡвѣа ѡ и снѣвнѣа рѣзвѣтѣа рѣхѡ // (арк. 242 зв.) жѣннѣа и сѣго рѣа ѡцѣа и снѣа и дѣлѣа нѣрѡжннѣа/ рѡжннѣа нѣхѡжннѣа всѣа ѣлѣнѣко нѣмѣа/ ѡцѣа тѡнѣа нѣмѣа и снѣа рѣзвѣтѣа нѣрѡжннѣа/ іако/ вѣшнѣа ѡ сѣм^а рѣхѡм^а всѣа ѣлѣнѣка пѣкѣа/ нѣмѣа снѣа дѣлѣа гѣтѣа рѣзвѣтѣа рѡжннѣа всѣа/ ѣлѣнѣка гѣтѣа дѣлѣа ѡ и снѣвнѣа рѣзвѣтѣа нѣхѡ/жннѣа пѡнѣ††^а ѣо дѣлѣа не рѡжѣа нѣа нѣхѡдѣа/ ѡ ѡцѣа и снѣа іа тѣако снѣа нѣмнѣа нѣрѡ/жннѣа и рѡжннѣа и нѣхѡнѣа нѣмѣа^а вѣа/ тѣа лнѣцѣа и ѣ^ано бѣжѣтѣа ѣ^ана снѣа ѣ^ано/ гѣшнѣа ѣднѣно хѡннѣа^а рѣвно сѣбѣа вѣа/ всѣа рѣвнѡнѣгѣдѣннѣа вѣа всѣахѣа іако/ кѡ/мѣа хѡщѣа тѣако и тѣвѡрнѣа снѣа ѣа вѣсѣла ннѣла/

* Помилка переписувача, пропущено початок слова. Мало бути “конца”. Пор.: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 213.

** Перша літера стерта і нечитабельна, другу, “р”, можна розібрати лише завдяки її нижній лінії. В Потія тут “тресвятый”: Там само. – С. 214.

*** Початок слова досить затертий, але перші літери дещо проступають.

† Слово частково стерлося. Чітко читається початкова літера “п” та кінцева “е” й винесена в буквотитло “ж”, друга літера, за ледь помітними обрисами, радше “о”.

†† Помилка переписувача, пропущено склад. Має бути “хотение”. Пор.: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 214.

и́ тако исповѣдаѣмъ стѣнъ тѣщи быти:/ да оубже к томѹ заградитѣлѹ оубга гнѹщѣ на нѣ направѣлѹ
 прѣ вашии стѣльскыи и/ всинартѣишии лицеѹ повѣдающе ꙗко бы/хомъ нако вѣрили и исповѣдали
 стѹгнѹ/ живоначалии нѣ раздѣлиимъ тѣщи ѿ/ нѣ ꙗкоко рѣвѣ точни ꙗко млучни // (арк. 243)
 быхъ стѣмъ апѣлѣ и стѣмъ бжтѣвннхъ щѣцѣ/ никийскаго збога и злобѣи прѣбославиѣ/и снѹ ѣже ѣстѣ
 : . – Вѣрѣнъ въ ѣдино/го бѣлѣ имѣщи въ свѣтѣ вѣ чинко стѣмъ/ съборныи апѣкы цѣкѣ мѣ снѣмъ*
 †слѣ†/рѣщи** і тако и вѣрѣѣ тако исповѣдаѣмъ*** : . – Ѣдиномѹ крѣпнии быти въ ѡгтѣвнии/
 грѣхоѹ а не двѣма : . – ꙗко нѣщни тѣорѣт/ в нашѣи стѣнѣ зѣ рѣщи ники снѣмъ вѣкѣщѣ/щѣ ѡ
 ниши цѣкѣ и пакѣ вторѣ крѣпни/ѣ на нѣ вѣскладѣнѣи и гнѹщи ꙗко тѣ/ко намѣ повѣлаѣ†4*
 всинартѣишии щѣцѣ папа тѣорѣт :– расмотри рѣгѣѣдѣ а всинартѣишии ѡ прѣмѣ/и ѣще ѣ снѣмъ тако
 лпо быти и снѣ тѣ/ко ѡгоно тѣорѣтѣи ѣдиномѹ главы рѣщи/ хѣ вѣтѣ тѣло ѣдино бѣдѣши мы вси
 ѣсмы/ ѣ тѣло и оуби имѣтѣ многи в свѣтѣ вѣи оуби ѣдино тѣло мнози рѣщи разнѣтѣвоѹ/ ѣдино
 ѣдино рѣтѣ ѡ хѣ тѣло и въ ѣди/нѣ рѣмъ мы вси въ ѣдино тѣло крѣтѣ/хѣсѣлѣ ѣще ли нѣдѣи
 ѣще ли нѣлѣи // (арк. 243 зв.) ѣще рѣвѣ* ѣще свокоѣи ѣще ли и мы в тѣо/ рогиискиа снѣ и вѣ
 нишѣ великорѣиши/ и многы словѣныскыи ѣзыкѣ и вси ѣдинѣ/ пнѣоѹ рѣмъ напѣнхѣсѣлѣ ꙗко вѣ
 тѣло/ нѣ ѣминѣ* оуби но мнози ѣще рѣтѣ ногѣ/ ꙗко нѣемъ рѣка нѣемъ ѡ тѣла не ѡ сѣ/го нѣ
 ѡ тѣла и ѣще рѣтѣ оуби ꙗко нѣемъ/ ѡко нѣемъ ѡ тѣла не ѡ сѣго нѣемъ/ ѡ тѣла и ѣще бы
 было вѣ тѣло ѡко/ гнѣ слѣ ѣще вѣтѣ слѣ гнѣ оуби нѣтѣ/ положѣи бѣтѣ оуби ѣдиного коѣо
 в тѣ/лиси ꙗко вохотѣ ѣще ли бы быша/ вси ѣдино оуби гнѣ тѣло нѣтѣ мнози/ ѡко оуби ѣдино
 же тѣло не можѣт/ же ѡко рѣщи рѣтѣ не тѣе ми ѣси нѣлѣ/ пакѣ слава* ногѣма не тѣеѣ мѣ
 ѣси/ нѣ мнѣ пѣ мнѣщниси оуби тѣла/ немочнѣиши быти потрѣбнѣи/ши быти рѣтѣ ѣ мнѣ
 нечѣтнѣиши/ быти тѣла снѣи тѣтѣ множи // (арк. 244) шнѣ ѡблагѣмѣ и ни блѣгоѹ* блѣгоѡбѣлѣ/
 зниши нѣи блѣгоѡбѣрѣзѣи множи/ши имѣтѣ а блѣгоѡбѣрѣзѣиши нѣи не тѣе/бѣ имѣтѣ но бѣтѣ рѣтѣорѣ
 тѣлѣ^{10*} лиша/ищѣмѣсѣлѣ^{11*} болшѣи ѣлѣ чѣтѣ ѣлѣ^{12*} не бѣдѣтѣ/ распѣлѣ в тѣлѣси нѣ тѣоѣ† †...†^{13*} /
 вси оуби ѣще стѣрѣжѣ† †...†^{14*} оуби тѣо снѣи/ стѣрѣжѣтѣ вси оуби †...†^{15*} лѣ славитѣсѣлѣ/ ѣди

* Слово дещо затерте: початкове “с” ледве вгадується, однак кінцеві дві літери “м” та “ъ” видно досить чітко.

** Початок слова зовсім стертий, чітко розібрати можна лише три останні літери рядка: “слѣ”. У Потія тут “последующе”: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 215.

*** Хоча початок слова дещо затертий, практично всі літери можна розібрати, окрім другої, “с”, яка зовсім нечитабельна, тому відновлюємо її виходячи лише зі змісту слова.

^{4*} Тут над наступним словом поставлено знак, що вказує на вставку, яка й слідує внизу сторінки під її номером. Тому вписуємо фразу (починаючи від слова “вснастїишии” і до “рассуд се”) там, де її було пропущено, і куди, за задумом переписувача, її слід вставити.

^{5*} Очевидно, помилка переписувача, у Потія тут “рабы”: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 215.

^{6*} Помилка переписувача, у Потія тут “единъ”: Там само.

^{7*} У Потія тут “уханіе”, тобто “нюх”. Пор.: Там само.

^{8*} У Потія тут “глава”, що більше відповідає контексту: Там само.

^{9*} Очевидно, помилка переписувача, бо двічі повторюється “благоо”.

^{10*} Остання літера дещо затерта, але за обрисами це радше “е” – “тѣло”, аніж “о”, як у Потія (“тѣло”). Пор.: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 215.

^{11*} Перша літера слова досить затерта, але за нечіткими обрисами вгадується як “л”.

^{12*} Слово “да” досить затерте, але відчитується за загальними обрисами.

^{13*} До кінця рядка текст затертий, розібрати можна лише останню літеру “я”, яку й передаємо тут. У Потія тут іде слово “пекутся”: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 215.

^{14*} Слово зовсім стерте. В Потія тут “единъ”: Там само. – С. 216.

^{15*} У рукописі місце затерто, так що з цілого слова можна розібрати лише останню літеру “е”. В Потія тут “аше”: Там само.

оу́дѣ то ꙗ ни^м рлѹи҃тєлѣ вєи ѿдѣи вѣи/ ѣсмо тѣло хѣо оу́дѣ ѣго ѿчлєсти дѣ/ почто ꙗ нестроини
распра ꙗ раско/ли вѣ ѣни^м тѣлѣ рѣкѣтєлѣ ѣдѣи ѣи вєи/пастѣишии ѿ правѣно лѣци побєлѣ/вєлѣ^м ѣмѣ
тако быти нестроини ѣзбѣ/вєсти^м ꙗ дѣтєлѣ вѣ тѣлѣ хѣо ꙗ не па/че лѣвѣвѣ ѣ ѣвѣ ѣвєкомѣ
сѣврѣшии^м/ ѣзз ниѣ никтѣдѣ вѣидѣтѣ кѣ рѣ лѣци мѣнѣтєлѣ ꙗ тѣмѣ блѣгѣ рѣ^л ѣмѣтѣ вѣ вѣтѣ ѣко/
ꙗ ѿни вѣлѣлѣ дѣмѣ ѣжѣ ѣ ѣ чѣсло^м по/тѣрєно ѣво ѣ зѣло по/тѣрєно вѣшии вєи // (арк. 244 зв.)
ѣнѣлѣтѣишии ѿчлєкоѣ стѣоти ѿ ѣи^м/ помысли҃ти добѣрѣ ꙗ блѣгорѣзѣмно ꙗ/ блѣолѣвєно ѿ таково^м
дѣлѣ прилѣжѣно/ попищи ѣко дѣ не вѣдѣтѣ распра вѣ ѣдѣнѣ/номѣ тѣлѣ хѣѣ прѣтивѣлѣщи^м рѣдѣ рѣдѣ/
гоу ꙗ зѣвѣдѣщи вѣтѣ прѣтивѣлѣны^м за/коны^м ѣдѣи рѣдѣгѣго хѣлѣщи ѿ вѣтѣ хѣѣ/ нѣвѣзѣмѣоѣи сѣмѣ
ѣнѣко быти вѣ со/ѣзѣ мѣра ꙗ вѣ лѣвѣви хѣѣ рѣзѣлѣ лѣци не/ пошлѣтѣ вѣши вєнѣлѣтѣиши
мѣдѣлѣлѣлѣ/лѣ стѣни вѣ наши стѣрѣни дѣвѣ никѣдѣ/ нарѣчѣтѣ добѣрѣрѣзѣмѣны мѣ ѣжѣ до/бѣрѣ закѣ
сѣвѣрѣдѣщи ꙗ ѿбѣчѣлѣ ѿбо/ цѣрѣвѣ оу́стѣвлѣнии ꙗ флѣвѣнѣтѣи/ѣскогѣ зѣора нѣзѣзѣрно хѣлѣлѣщи ѣкѣдѣ/
тогѣдѣ оу́стѣвлѣно ꙗ оу́хѣвлѣно прѣмѣрѣ/мѣи ѿбо стѣрѣни бѣи ѣ глѣш^м*** ѣдѣно дѣ бѣи/ сѣмѣ рѣцѣи мѣ
грѣчѣнѣдѣ оу́стѣочѣны/ цѣрѣвѣи грѣчѣскѣ вѣ зѣкѣнѣ ꙗ оу́стѣ сѣмѣ хѣрѣлѣлѣщи ꙗ вєлѣ рѣстѣвѣ ѣлѣ не^м //
(арк. 245) цѣмѣрно сѣвѣлѣдѣющѣ ꙗ рѣдѣгѣ такѣдѣ/ зѣлѣлѣны цѣрѣвѣи рѣнѣскѣи закѣ своѣ хѣрѣлѣлѣщи
ѿбоѣи сѣи дѣ вѣдѣдѣтѣ стѣлѣи прѣмѣрѣ/ ꙗ оу́чѣтѣнѣ нѣзѣзѣрѣны ꙗ нѣлѣцѣмѣ/рѣны не слѣвѣлѣвѣбѣи^м не
чѣлѣкобѣдѣнѣи/ци не мѣзѣдѣмѣщѣ не сѣвѣролѣвѣщи ни/ зѣлѣтѣзѣвѣрѣлѣтѣлѣи не стѣрѣлѣлѣви не/ стѣлѣлѣви лѣци
чѣлѣкѣи прѣвѣи рѣ^л ѣжѣлѣ/ но правѣви ꙗ зѣкѣнолѣвѣнѣтѣлѣи мѣи/ролѣвѣщи мѣи/рѣтѣвѣоци сѣмѣнѣномѣи/нѣ
кѣрѣтѣи не гнѣвѣлѣви не вѣлѣчѣлѣви/ мѣлѣдѣи мѣлѣтѣви блѣолѣвѣщи лѣвѣлѣ/щи мѣи ꙗ лѣвѣ блѣско^м прѣвѣ-
вѣлѣни вѣ/ покѣно ѣмѣдѣщи^м сѣвѣрѣшии^м ѿ вѣшии/ вєнѣлѣтѣишии стѣни ꙗ^м по/дѣноѣ вѣ мѣи/рѣтѣвѣоци
ꙗ лѣвѣвѣ ꙗ пакѣи^м прѣвѣо^м/тѣи но тако ѣко дѣ кожѣ ꙗ своѣ цѣлѣ/кѣви ѿбѣчѣлѣ ꙗ оу́стѣи нѣпѣрѣдѣши^м
сѣ/блѣвѣлѣни дѣ ѣмѣоу^т кожѣ ꙗ вѣ своѣ/ догѣтѣнѣ ꙗ тако грѣчѣнѣи ѿгѣдѣи // (арк. 245 зв.)
вѣлѣжѣи ꙗ ѣ мѣжѣи мѣми рѣзѣрно вѣдѣтѣ ꙗ/ вѣдѣтѣ^м сѣмѣрѣни ѿбѣон вѣ ѣдѣнѣ лѣвѣ хѣѣдѣ/ ѣкѣдѣ ѿ стѣ^м
писѣно ѣстѣ блѣжѣи мѣи/рѣтѣвѣоци ѣко тѣи сѣвѣи блѣжѣи нарѣкѣдѣтѣ “ѣкѣдѣ/ ꙗ хѣ сѣ” ѣдѣщи ѣстѣнѣнѣи сѣвѣ
блѣжѣи зѣмѣи/рѣтѣлѣ бѣи мѣжѣдѣ его^м ѿцѣмѣ ꙗ чѣко^м/ по/дѣвѣлѣлѣ нѣчѣлѣнѣиши^м пѣстѣи^м ѿбѣрѣ/зѣо^м дѣ
по/слѣдѣи^м стѣовѣлѣ^м ѣго сѣго рѣ^л мѣлѣ/жѣи сѣи вєнѣлѣтѣишии ѿ ѿ таковоѣ/ вѣщи прѣомѣшлѣтѣи ꙗ
тѣрѣдѣнѣтѣ/ блѣи нѣчѣлѣнѣишии пѣстѣи ѿ ѿбѣцѣ хѣѣ/ стѣлѣ дѣ не рѣзѣнѣдѣтѣ по гѣрѣ^м ꙗ сѣдѣнѣи/ вѣдѣдѣтѣ
рѣсѣищи вѣ своѣ дѣвѣи ѣ глѣ/мѣ ѿ тѣрѣцѣи ꙗ ѿ тѣтѣлѣи ꙗ ѿ ѣны прѣо/чѣи погѣни вѣдѣлѣщи ꙗ нѣшѣ
нѣстроинѣи/ ꙗ мѣнѣдѣи прѣмѣжѣдѣ мѣми нѣлѣвѣвѣ/ мнѣогѣ стѣрѣни хѣрѣчѣлѣнѣскѣи погѣшѣлѣ/ ꙗ ко своѣ закѣ
мѣлѣхѣмѣтѣо мнѣогѣи ѿ нѣи/ ѿбѣрѣтѣщи оу́жѣ ко ꙗ сѣмѣ нѣ блѣнѣзѣ/ ѿни нѣтѣ сѣдѣ^т ꙗ ꙗ прикѣлющи
ѿнѣхѣ // (арк. 246) блѣнѣзѣ ѿ нѣи не вѣѣмѣи блѣгѣ ѣдѣи вѣѣстѣ на/ таковоѣ по/бѣлѣ^м вѣлѣжѣ ѣмѣтѣи
кѣлѣпно/ вєсѣмѣ рѣдѣ хѣрѣчѣлѣнѣскѣомѣ на вѣлѣгѣи/ кѣтѣлѣ хѣлѣ ꙗ хѣвѣи вѣѣмѣи ꙗ сѣмѣи хѣрѣчѣлѣнѣ/ на сѣвѣ
вѣѣстѣлѣщи прѣщици гнѣвѣ ѣро/стѣи дѣшищи рѣзѣдѣрѣвѣ ꙗ хѣлѣнии на/ прѣтивѣдѣ сѣвѣ полѣни оу́щи ꙗ
ѣдѣи рѣдѣ/гѣго ѿ вѣѣтѣ оу́нѣчѣлѣвищи ѣгѣо нѣпо/бѣлѣ^т хѣрѣчѣлѣнѣо^м тѣвѣоитѣи писѣно ко ѣ/ ѣко вєи
прѣѣстѣлѣнѣи^м сѣдѣщи хѣѣ ꙗ тогѣ ко/мѣжѣо вѣдѣтѣ^м похѣлѣлѣ ѿ блѣ ꙗ прѣжѣи вѣрѣмѣи нѣ побѣлѣно нѣмѣ
ѣ сѣжѣтѣи нѣчѣтѣо ѣ/ни пакѣи тѣлѣкогѣ^м дѣнѣжѣи прѣдѣтѣчѣ/ сѣи жѣ прѣсѣвѣтѣи^м чѣлѣнѣны тѣмѣ ꙗ ѣ/
вѣнѣчѣ сѣвѣѣтѣи стѣны ꙗ тогѣдѣ по/хѣлѣлѣ вѣдѣтѣчѣ ко/мѣѣдо ѿ свогѣо блѣгѣо/чѣнѣа ѣмоу ѣнѣковоѣ

* Помилка переписувача. В Потія тут “и зависти”: Там само.

** Очевидно, мало б бути “противящес”. Так у Потія: Там само.

*** Очевидно, помилка сталася через неправильне відчитання скорочення: замість “глем” – “глаголем”, переписувач зрозумів “глем” – “гласом”. У Потія “глаголем”: Там само. – С. 216.

4* У Потія тут “не славлюбіви”: Там само. Так, очевидно, воно й мало б бути, виходячи з контексту.

5* У Потія тут “братско”: Там само. Видно, переписувач пропустив літеру.

6* Слово наведено іншим чорнилом та почерком.

7* Має бути “стопам”, як впливає з контексту. Так і в Потія: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 217.

8* Помилка переписувача. У Потієвому варіанті тут “а ни пакы теж винити кого”: Там само.

новозможнѡ* нї/комѡ прїитї вѣ єи похвалїнїи ѡ бгѣ рѣзѣ/ лїци не бѣдѣт кто ѡмѣти в собѣ єго мїрнаго/ млѣдї мїлобнїа ѡ млчївнаго лвелїнїа прї // (арк. 246 зв.) жѣ кѣ бгѡу по- томъжѣ ко вѣтѣ^м рѣбно члѣко^м/ блїнїи^м свон^м сѣзлїнїи^м по ѡбѣзѣ бѣжїи бѣ/бши ѡ по бѣнї єго рѣзѣмѣмѣ ѡ єтго/ писанїа ѡко єи^м млѣдї^м ѡ млчївнѣ^м мнї/лованнѣ^м всн ѡпрѣдѣлѣтѣ блгочтївї/нї вѣ днѣ бѣнїи по глѣ гнїи сїмѣ пакнї/ ѡсѡудѣтѣ всн немлѣдїи члѣконнїа/внстїннїи ѡ нелвѣщнїи бгѣ н доблѣ/но нѣ^м ѡуѣє ѡ є^м бѡу^м вѣтѣ доблѣтн кѣ влшїи/ вснлстїннїи єтгогнї дѣ не млѣнї^м** многї/ словѣ кѣ влшїи вснлстїннїи пастырѣскої/ блгѡдѣтѣоно мѣтї пакнї вѣзвѣрѣлїа вѣтѣдѣ/шїє гѣ^м в тѣвѣ лѣжлѣт ѡкрѡвїще бѣжїа і єго смїло/влѣ мѣрѣдї ѡ многѣ єго щѣрѣтѣ гѣ єдѣ зрѣ^м мнї/рѣднїи болшїи добрѡдѣтелї прѣдлннїє сѣмѣ/ глѣ гѣ єдѣтѣ сїл лѣчнѣнаго накѡмїтї жѣлѣ/наго^м напѡнчї єтраннїаго вѣвѣстї/ в до^м нагѣго ѡдѣтнї бѡнѣго порѣтї/тнї в тѣмнїцнї сѣдѣлї прїшїє к немѣ/ єго єтѣшнїтнї сїл всл знл єдѣ мїлѣдї // (арк. 247) ѡ бѣжїаго бѣшлѣго кѣ вѣтѣ^м члѣкѡ^м ѡ пакї/ ѡ вѣтѣ нѣ тѣдѣ трѣбѣ^м повѣлѣлѣ ко вѣтѣ^м/ кѣбно ѡ рѣбно по- дѣлѣтн вѣтѣ^м ннмѣщнї^м/ ѡ жѣлѣщнї^м того пѣчѣ вѣ^м вснлстїннїи/шнї^м ѡцѣмѣ ѡ вѣсокѡнѣннїи^м пастырѣ^м повѣлно є дѣ^м ѡбно проповѣдѣтнї/ вѣтѣ^м трѣбѣщнї^м ѡ жѣлѣщнї^м ѡ влшїи/ єтнѣ того ннѣ жѣ ѡ мѣ того рѣ жѣ/лѣ^м ѡ трѣбѣ^м всн єи єрѣ^м** млѣдї добрѡдѣтелнїи дѣрѣ ѡ влшїи вснлстїннїи/шїи мнѣдо єтгогнї лѣкнї ѡ пастырѣ/рѣ млчївнаго ѡ ѡуѣтѣшнїтѣлѣ дѣшї/ дѣ подѣлн нѣ^м ѡбнѣно є вѣ наслѣжїє/ннїє в наслѣщннїє на спѣннїє дѣшї^м ншнї^м/ кѣ вѣчнѡмѣ жѣбѡтѣ^м понїє бѡ лѣчнїи/ єсїмнї нѣнаго дѣрѣ млчї бѣжїа єго рѣ^м/ молнї^м тѣбѣ члѣкѡвѣї лѣчнїи нѣ кѣрѣ/мнї ѡ наслѣтнї єи^м нѣннїмѣ члѣбѡ^м дѣ^м/внѡнѣ пншнїє лѣгѣлѣкѣ^м брѣшнѡ^м бжѣтѣвї/ннїє чѣмѣ словѣ єтѣдѣ брѣшнѣ жѣлѣ^м євѣн // (арк. 247 зв.) скѣ^м не єго гнѣвнѣщнѣго^м нѣ пѣкѣ/ннїаго вѣ жнѣвѡтѣ вѣчнѡ^м ѡнолѣ трѣ/ пѣзѣмѣ нѣннѣ нѣє всн блѣжннїє снѣдѣ^м/ ѡбѣ^м ѡнѣ вѣ цѣтѣннї бѣжїи подѣлѣ/лѣ нѣмѣ вѣтѣ^м наслѣтѣшннїи ѡ подѣ пшнї/ннїа єлѣ нѣннѣ ѡ вннѣ єлѣ сѡдѣ єтѣдѣ/ ємножнѣ^м тнї є бѣ^м подѣтнї дѣ ѡ прѡчнї^м подѣлн трѣбѣщнї^м того ѡ тѣвѣ/ ѡ ѡ клѣмннї мѣдѣ дѣ^м ѡбно наслѣщнїє/ннїє бѣдѣ^м всѣко добѡлно ѡзвѣтѣлѣ/ в сѣтѣ ѡмѣщнїє єго нѣнѣ ѡднннѣ на/слѣтѣшннїє єгѡ бжѣтѣвнаго члѣбѣ не/ ѡмѣмнѣ вѣзѣмѣклѣтнї вѣ вѣтѣкѣ по/нѣжѣ бѡ вѣдѣнѣ^м ѡ ѡуѣдѣдѣ^м ѡко/ блѣгѣ ѡ єтѣло ѡ слѣдѡкѣ є гѣ єго рѣ^м лѣчнї^м ѡ жѣлѣ^м єго на всѣко вѣрѣмѣ дѣ на/слѣщннїи бѣдѣ^м дѡнѣжѣ ѡвнѣтѣлѣ/ нѣмѣ слѣвѣ гнѣлѣ по глѣннѣмѣ прѣкѣ/ жѣлѣдѣщнїи нѣ напѡнчї дѣ^м ѡбно^м вѣ ѡ нѣ/єтѡчннїкѣ спѣннїи нѣбѡ зѣло жѣлѣ // (арк. 248) ємѣ^м на вѡдѣ єи^м лѣкнї жѣлѣ^м єлннѣ пѣлї/мнѣ на нѣтѡчннїкнї вѡннѣ тѣко жѣ/лѣтѣ дѣшїа нѣтѡчннїкѡ^м єи^м спннї^м/ вѡднѣ жнѣвнѣ ѡ нѣлѣ пншннїє не ѡуѣдѣлѣ/є^мгѣ^м** кѣтѡмѣ вѣ вѣтѣкнї мнѣ ѡуѣко вѣтѣдѣ^м/ бѣтнї тѣвѣ вснлстїннїи ѡчѣ тѣ/кѡго сѣмѣдѣ нѣтѡчннїкѣ спнннїє єго рѣ^м єчѣ/ блгочтїннїє вѣтѣрѣ прнѣтѣклѣ^м прнлѣ/жнѡ кѣ нѣтѡчннїкѡ^м єи^м спнннї^м прѣчѣтнї^м/ тѣчнннѣ спннѣго слѡвѡ^м сѣмѡтѣрѣлѣщнїє дѣ/ є дѣстѣгнѣ почѣрѣплѣ^м ѡвѣдѣлѣ нѣтѣлнннїи/ ѡуѣтѣшнннїа почѡ^м прннѡсѣлннїи жѣлѣжѣ/ бжѣтѣвнѣднї ѡ є тѣвѡн^м вѣ^м єтѣмѣ блѣгѣ/нннїє^м всѣмѣ мнѣрѣ прѣбѣвѣлннїи ѡчѣлѣ/жѣлѣ дѣшїа ѡ нѣжлѣна нѣдѣлѣ ѡко дѣ/ в сѣтѡгнѣ напѣємѣ^м** всн мнѣ ѡ бѣннї/лѣ^м дѡмѣ тѣвѡнѣ ѡ почѡкѡ^м пншннїє тѣвѣ/єлѣ напѡншннї

* Очевидно, має бути “невозможно”, як читаємо і в Потія: Там само.

** Тут у Потія “продолженієм”: Там само. – С. 218.

*** У Потія тут слово “шестеры”: Там само. Очевидно, (один з) переписувач(ів) неправильно відчитав поєднання літери “s” на позначення числа “6”, прийнявши її та дві останні букви в закінченні опису числа за слово, а не за опис числа: “sry” (пор. таке написання цього ж числа “шестерых” трохи нижче в тексті, на наступному аркуші 247). Відтак (при наступних переписуваннях?) титло над числом зникло, “s” перетворилася на рівнозвучну їй “z”, а щоб хоч якось привести слово у відповідність до контексту, замість “zry” почали писати “зря”.

4* У Потія “жажднаго”: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 218.

5* У Потія тут прописом “шестерых”: Там само.

6* У Потія тут “гибнушаго”: Там само.

7* У Потія тут “вожжаждемся”: Там само. – С. 219.

8* Помилка переписувача, мало бути “напаяемся”. Пор.: Там само.

ны жєлємѣ сѣ нєнѣ/ дѣрѣ нєо ѿ тѣбє нєтїкєтѣ вєсѣ нєтѣ/чнїкѣ жнвѣтѣ нєтѣчнїкѣ прїѡ // (арк. 248 зв.) тїкѣщїа жнвѣа вѣдѣмѣ порѣтѣ рѣлѣ бѣжѣ/тѣвнѣоу блгѣтнѣ бѣпрїстѣннѣ Ѡкї/пѣщїа ѿ нїгѣ нєтїкєтѣтѣ ѿ рѣкнѣ/ нѣпѣрѣжнѣ вєлѣкѣу тѣлѣрѣ нѣ ѡжнвѣлѣ/ннѣ ѣвѣннѣкнѣ прѣпѣвѣтѣдѣннѣ ѿ тѣвѣнѣ/ вєннѣлѣтнѣшнѣ ѿзѣннѣннѣ блгѣвннѣ чєрѣ ѿ вєлнѣкїа пѣтрїархнѣ ѡтѣвѣрѣжннѣ сѣтѣа стѣлѣпѣ вѣзѣчѣннѣа/ црѣкѣ ѿ ннѣжє рѣкнѣ сїа тѣчѣщїа/ блгѣдѣтнѣа вѣдѣмѣ мѣ вєннѣ нѣпѣрѣжѣ/сѣа сѣщїнѣ зѣтѣ нѣ стѣрѣнѣтѣ сѣ вѣтѣрѣнѣ ѿ прї/лѣжѣщїѣнѣ кѣ вѣтѣкѣ ѿ нѣмѣщїнѣ в нє/н вєлѣтѣ до вѣтѣ нѣзѣвѣннѣлѣ вѣ вєсѣ к нѣлѣ/щннѣа ннѣнѣ дѣшѣ ѿ кѣ прѣхлѣжннѣннѣ/ сѣтнѣннѣ жѣжѣлѣ нѣ вєлѣкѣтѣ потѣрѣвѣу сѣ/вѣтѣ чєрѣпѣщїа ѿ нѣа ѣтѣ ѡмѣвѣлѣ/сѣа ѿ крїщїннѣннѣ сѣтнѣ ѿ ѡнѣщїа/сѣа ѿ/ ѡсѣщїа/сѣа ѿ прѣсѣвѣщїа/сѣа чѣщїа/ ѡнѣоу блѣжнѣа ѡупѣбѣннѣа ѿ прѣсѣвѣщїннѣа сѣлѣвѣа вєлнѣкѣаго бѣгѣ і сѣлѣ ннѣ // (арк. 249) ѿ хѣ ѣтѣа вѣдѣмѣ ѣщїа нѣзѣмѣлѣа сѣщїа ѡбѣкѣ/хѣ ѿ пнѣтнѣ вѣа днѣ жнвѣтѣа нѣтѣго ѿ мѣ/ ѡщїа ннѣнѣ дѣ дѣ днѣшнѣаго днѣ ѿ прѣчїа ннѣнѣ/ вѣдѣ нѣ ѡбѣкѣхѣ ѿ вѣдѣщїа тѣднѣщїа/ к ннѣ ѿкѣ прѣтнѣвнѣа ѣ ѣсѣтѣтѣвѣ ѿ ннѣнѣ/ нѣго рѣднѣ молнѣ тѣа ѡ вѣкѣ ѡнѣдѣ вѣдѣтѣ прѣвѣдѣ/ѿ пощїа нѣа чѣтѣвѣрѣтѣрѣдннѣ сѣ бнѣтѣрѣнѣ/ ѿкѣ дѣ щїащїащїа ѿ нѣа нѣ вѣжѣдѣлѣ/сѣа вѣ вѣкнѣ вѣзнѣрѣщїа нѣа тѣвѣтѣ нѣа ѿ/стѣчннѣкѣа жннѣ прнѣтнѣкѣщїаго прѣжѣ/ вѣтѣ сѣлѣтѣ вѣа вѣдѣмѣ вѣзѣвѣрѣтѣннѣа вѣтѣхѣ/ в нѣлѣжннѣннѣ жнвѣтѣа ѡнѣоу вѣтѣчнѣаго/ стѣрѣннѣа нѣа в дѣо ѿ гнѣ вѣвѣнѣ вєлнѣкѣнѣлѣннѣ/щннѣ пѣтрїархнѣ блгѣвннѣннѣ ѡбрѣлѣмѣтѣ/ стѣрѣннѣмѣлѣтнѣвннѣ прїємннѣчѣ дѣрѣжѣ/ вѣзѣлѣвѣлннѣннѣ бѣжнѣ ѿ ѡбѣ стѣрѣннѣ ѣсѣмї/ прїщїєцнѣ нѣа зѣмлнѣ снѣ чѣжѣнѣ нѣ тѣнѣлѣнѣтѣ/ зѣтѣ гѣдѣ прѣвѣвѣлѣннѣннѣ но ѡчѣщїаго чѣсѣ/ ѡнѣоу нѣнѣаго ѣмѣдѣ хнѣтѣрннѣа сѣдѣтѣлѣ/ сѣа бѣтѣ ѿ нѣго рѣлѣ нѣзѣвѣлнѣхѣ прѣвѣвѣлѣ // (арк. 249 зв.) тнѣ в дѣмѣ бѣгѣ нѣшнѣоу пѣчѣ ннѣжѣлѣтѣ жї/ тнѣ нѣа ѣзѣтѣ в сѣлѣ гѣрѣщннѣчѣ ѿкѣ/ ѡчѣщїа днѣ ѣднѣ вѣ дѣвѣтѣ ѣго пѣ тѣсѣа/щїа дѣ тѣго рѣлѣ вѣзѣлѣвѣннѣхѣ ѡлѣголѣпнѣ/ѣ дѣмѣ ѣтѣ нѣ мѣкѣтѣоу вєлннѣннѣ сѣлѣвѣ ѣго/ ѿкѣ дѣ нѣ погѣбѣтѣ сѣ нѣчѣтнѣвннѣмнѣ дѣшѣ/ ннѣа нѣ ѣднѣнѣоу нѣго дѣпрѣснѣ вєннѣдѣ ѿ гѣ/ ѿ тѣго вѣзѣкѣлѣа дѣ жнвѣтѣ в дѣмѣ гнѣнѣ вѣ/ вєлѣ жнвѣтѣа ннѣнѣоу ѿ зѣннѣ ннѣзѣрѣчннѣднѣ/ крѣсѣтѣ ѣго погѣщїащїа вєннѣдѣ црѣкѣ/ сѣтѣ ѣго црѣкѣ ѡбрѣкѣвѣдѣщїащїа вѣзѣннѣа/внѣдѣтѣхѣ сѣрѣщннѣоу ннѣлѣвннѣтѣнѣ ѣ/го рѣлѣ дѣпомѣзнѣ нѣлѣщѣ ѡ ѡчѣ вѣтѣнѣлѣтѣ/ ннѣшннѣ внѣтнѣ в дѣмѣ гнѣ ѿкѣ дѣа в нѣнѣ/ хѣдѣщїа ѡузѣннѣ сѣтѣтѣ нѣпрнѣкѣсѣнѣвннѣннѣ ѣ/ сѣлѣвѣ ѿ гѣтѣ ѣ вѣтѣтѣ вєлѣлѣщннѣмѣа жѣлѣщїа/ ѡу нѣго мнѣгїа бѣ ѡщїа нѣнѣа ѡбѣтѣлѣ/ ѡутѣ по мнѣ дѣрѣвннѣа кѣмѣжѣ рѣзѣтѣ/лннѣ ѿ тѣвѣтѣ сїа вєлѣ ѿ внѣшнѣа бѣгѣ нѣнѣа/ дѣрѣвннѣа дѣрѣчѣнѣа сѣтѣ нѣго рѣлѣ молнѣ тѣа // (арк. 250) бѣтѣгоу щїаѣдѣвѣцѣа нѣго вѣзѣлѣвѣлнѣаго/ дѣмѣ бѣголѣпнѣа рѣзѣтѣлѣтнѣ в ѣмѣ ѣтѣ вѣтѣ/кнѣ лѣщїа нѣ ѿмѣа ѿ ѡмѣннѣа вѣрѣчнѣа дѣ дѣ/ннѣ бнѣхѣ ѿ бнѣлнѣннѣ ѣ вѣ нѣсѣннѣннѣ чєрѣтѣоу нѣа тѣвѣннѣмнѣ сѣтѣмнѣа мѣтѣвѣмнѣ/ ѿ блгѣвннѣннѣ вєлѣ снѣа вѣзѣмѣдѣнѣ бѣуѣдѣтѣ нѣа/ нѣо ѡсѣнѣжнѣхѣ ѿ сѣлѣднѣтѣ кѣпнѣлѣ сѣтѣа/тѣрѣцѣа ѡбѣлнѣннѣа сѣвнѣшѣ блгѣтнѣннѣ сѣтѣго/ дѣхѣа чѣщїа вѣзѣтнѣ нѣа гѣрѣу снѣа сѣтѣоуѣ/ бѣжнѣ в дѣмѣ нѣнѣшннѣа гѣрѣу тѣдѣчннѣа гѣрѣдѣ/ дѣвнѣрѣнѣоуѣ гѣрѣдѣ в ннѣжѣ снѣмѣ бѣтѣ блгѣ/вѣолнѣ жннѣтнѣ в ннѣ дѣ кѣннѣцѣа нѣо кѣлѣсннѣ/цѣа бѣжнѣа тѣмѣа тѣа тѣсѣащїа гѣвѣзѣдѣщїащїа/ вєннѣдѣ прѣ ннѣмѣ ѣтѣ ѿкѣ дѣа ѿ мѣ ѣнѣ ѿсѣдѣ/дѣу вѣзѣхнѣщннѣа бѣжѣтѣ вѣ мнѣгѣчнѣсѣлѣнѣ/ѣ чнѣсѣлѣ нѣзѣбрѣннѣа прнѣдѣщїа сѣкѣвѣзѣтѣ мѣтѣтѣа/ крѣвѣоу днѣвнѣоу дѣмѣ бѣжнѣа в гѣтѣтѣ рѣдѣо/вѣннѣа ѿ нѣпѣкѣдѣлннѣ шѣдѣмѣ прѣдѣнѣоу/щїа нѣдѣ ѣсѣтѣа гѣлѣ бѣпрїстѣннѣа вєлнѣкѣоу/ дѣрѣвннѣа в сѣлѣ прѣвѣннѣкѣ прѣстѣрнѣ // (арк. 250 зв.) ѿ мѣа рѣкѣдѣ тѣвѣнѣ дѣсѣннѣоу мѣтѣвѣ стѣрѣа/нѣлѣвѣчѣ ѿ спѣбѣтѣ нѣа дѣстѣоуѣннѣа внѣтнѣ/ в дѣо снѣа гнѣа ѿ ѡтѣворѣлѣа нѣа дѣвѣрнѣа нѣнѣа/го црѣтѣвнѣа кѣлѣчѣдѣннѣа нѣнѣшннѣа вѣзѣвѣдѣлѣ/ нѣа стѣрѣннѣоулѣвѣнѣоу стѣрѣннѣа прїщїєлѣщїа/вѣ ѿ дѣлнѣкнѣ стѣрѣннѣа вѣтѣрѣнѣа к тѣвѣтѣ прї/щннѣшнѣа ѿкѣ вннѣдѣмѣ рѣдѣо/нѣо в дѣо бѣжнѣ/ѿ нѣнѣшннѣа вѣ гѣлѣ црѣа вєлнѣкѣоу вѣ гнѣннѣ/ннѣ ѣрѣлѣ ѿ ѡузѣннѣа сѣлѣвѣу гѣа нѣшнѣоу/ поклѣннѣмѣа нѣа прѣтѣлѣ сѣдѣщїащїащїа вєлнѣкѣмѣ бѣжѣ вѣшннѣмѣу црѣу ѿ лнѣннѣ/цѣвнѣа вѣзѣмѣлѣщнѣаго гѣрѣхнѣа вєннѣоу мѣрѣа ѿ/ тѣако сѣа гѣлѣа вєннѣдѣа бѣуѣдѣтѣа ѿ ннѣмѣа црѣа/тѣвѣоущннѣмѣу

* Слово дуже важко розібрати. У Потія тут “не имама”: Там само. – С. 220. Це відповідає контексту, але в нашому рукопису друга літера в слові явно не “м”. Можливо, в буквотитлі була ще якась літера, але окрім рівно ж винесеної “м” у кінці слова розібрати більше нічого неможливо.

** Очевидно, описка переписувача. В Потія тут “к намъ”: Там само. – С. 221.

*** Помилка переписувача. У Потія тут, цілком логічно, “Господемъ”: Там само. Очевидно, переписувач неправильно відчитав скорочення “гсдмъ”.

в домѣ его въ вѣки/ споспѣшнѣюуемыми* твоими млѣва/ми ѡ нѣ к Гоу нагѣ нѣ пришлѣни
 ѡко/ назнѣ еѣми понижѣ бы въ хѣ крѣтнѣомѣа/ сѣго рѣ^н ѡ въ хѣ ѡбелѣхо^ага но ѡко ѡмѣ/жн
 пѣрвѣн ѡколахо^ага многими/ грѣхн ѡ ѡбелѣжннѣ быхо^а на вѣрѣма // (арк. 251) ѡ вѣрѣговѣ сѣго
 рѣ молим тѣа ѡмѣрѣннѣ/сѣ пакн нѣ^а на мѣ ѡчѣ сѣтѣ ѡ пришлѣннѣ/нѣ ѡмѣрѣжннѣ спѣсѣннѣ^а ѡ рѣзон^а^{***}
 бѣвнѣ/ прощннѣ ѡбелѣ нѣ ѡко да наготѣ на/шоу сн пакн покрьмннѣ свѣн^а вѣсѣтѣмѣ/ ѡчѣкн^а
 млѣрѣн^а ѡ тѣко сѣгрѣкннѣ дѣша ѡ/ша тѣплотѣннѣ сѣтѣ хѣ помѣрѣзѣма/го лѣтѣ дѣннѣ ѡ прѣчтнѣннѣ^а
 ѡ лѣтннѣ/шннѣ лѣ сѣрѣготннѣ зѣбнѣ нѣко/гѣ рѣстѣмѣ бѣлн^а мѣрѣзнѣ лѣтѣ/ тѣртѣгѣ^а ѡ нѣго да
 ѡзѣбѣвѣ^а ны гѣ тѣво/ннѣ сѣтѣ млѣвѣмнѣ млѣвѣннѣ пѣстѣ/рѣннѣ понѣ бо въ кровнѣ крьмѣу тѣвои на/
 рѣкѣмѣ да покрьмннѣ ны на мѣрѣтѣ/ ѡзѣобѣлннѣ ѡ лѣца вѣрѣжнѣ ѡ ѡ лѣца/ бѣсѣ нѣнѣвнѣдѣлннѣ
 нѣ ѡкѣ да ѡзѣрѣвшн нѣ/ ѡбелѣчннѣ въ ѡмѣрѣжоу ѡмѣщннѣ вѣрѣтннѣ/цн лѣдѣннѣ ѡтѣрѣлннѣшнѣ вѣдѣлѣннѣ нѣ
 хѣвнѣ/ вѣвннѣшѣрѣжннѣ^а вѣл ѡрѣжнѣ бѣжнѣ мо/гѣушннѣ^а на мѣ^а ѡжн^а^{6*} ктѣомѣ сѣтѣтнѣ рѣо // (арк. 251
 зв.) тѣвоу вѣ^а кознѣ^а дѣвѣомѣкн^а ѡ мѣгѣцн^а^{7*}/ на сѣбѣ вѣрѣнѣ вѣрѣмѣ сѣтѣлѣ хѣвнѣ цѣкѣннѣ цн/
 тѣшннѣ ѡ крѣтѣннѣ сѣтѣ жнѣвѣтѣвоушннѣ/ крѣтѣ нѣмѣ вѣрѣзѣмоуѣ^а вѣл снлѣ нѣпрнѣ/ѣзнѣ рѣжнѣжннѣ на
 ѡгѣтнѣ зѣ/ бѣлѣннѣ^а тѣвои^а сѣтѣ ѡ шлѣ^а нѣбннѣ/ на гѣлѣвѣ нашнѣ вѣрѣпрнѣмннѣ ѡ ктѣомѣ/ еѣще
 мѣ дѣлѣннѣ ѡбѣрѣдоу ѡгѣтѣ въ рѣ/кѣ^а^{8*} нашнѣ нѣмоушнѣ еѣ^а еѣсѣ гѣлѣ бѣжнѣ ѡ/сѣтѣ копнѣ сѣво нѣмѣ
 дѣннѣ прнѣдѣ^а/ ѡмнѣ^а мѣтѣго кѣлѣзѣ^а^{9*} тѣго вѣрѣзѣлннѣ/ тѣмннѣ вѣлѣстнѣ ѡ бѣсѣ дѣвѣ^а понѣннѣ/
 зѣобѣлннѣчлѣннѣко ѡ тѣко нѣвѣзѣбѣно/ прѣстѣлннѣ^а лѣцѣ хѣвоу хѣвѣлѣннѣ ѡ бѣлѣрѣ/цн вѣсѣмоушннѣ бѣ ѡ
 тѣвѣ вѣ мѣрѣннѣ млѣвѣ/го ѡца ѡко прнѣдохо^а сѣвоуѣ вѣдоу нѣ/пѣсѣтѣлннѣоу дѣша наша ѡко пѣтн^а^{10*}
 ѡзѣбѣвннѣ ѡ сѣтнѣ лѣвѣлннѣ сѣтѣ сѣкѣлннѣ/шннѣ ѡ мѣ ѡзѣбѣлннѣ бѣхо^а ѡмнѣ^а/ гѣннѣ^а ѡ по-
 кровѣмѣ ѡдѣлннѣ тѣвои // (арк. 252) сѣтѣ мѣтѣвѣ прнѣдѣвѣвшнѣ нашнѣ на/готѣу ѡ прѣтѣвнѣвшнѣ нѣ
 нѣпорѣннѣ/ ѡ нѣнѣзѣмнѣзѣмнѣ мѣрѣзо^а дѣлѣннѣ^а рѣбно/мѣ сѣлѣннѣ хѣоу тѣвои^а помнѣлѣннѣ/
 вѣнѣлѣтѣннѣшннѣ ѡ прѣчѣтннѣ бѣлѣлннѣ/ на пѣсѣтнѣ ѡсѣлнѣ многими нѣдоуѣ/мнѣ ѡтѣлѣчннѣ ѡ бѣлѣннѣ
 рѣнолннѣ/мнѣ^а^{11*} тѣлѣкннѣ хрѣтѣхѣ сѣтѣлѣннѣ/ ѡ вѣпннѣшннѣ^а^{12*} к тѣвѣ ѡзѣ гѣлѣннѣ дѣша ѡ вѣрѣчнѣ
 дѣша^а потѣннѣ ѡмѣрѣлннѣшннѣ на ны помѣ/зѣ на мѣ ѡ ѡко гѣнѣлѣ^а гѣрѣховннѣ нѣдѣгоуѣ/ лѣтѣ тѣвѣ ко
 тѣкоуѣ пѣмѣрѣго вѣрѣчѣ вѣлѣцнѣ мѣгѣдѣлѣ ѡсѣлннѣ ѡ спѣтнѣ/ вѣл^а нѣдоуѣ гѣрѣховннѣ ѡ вѣлѣкѣ
 ѣзнѣлннѣ^а^{13*} к тѣвѣ прнѣблѣ^а вѣрѣзонѣ ѡного сѣтннѣкѣ/ цнѣтѣоушннѣ ѡмнѣмѣ снѣрннѣннѣ прнѣ/дѣлѣннѣ^а^{14*}
 лѣвѣоушннѣ прѣлѣннѣ нѣ снѣннѣчнѣ тѣлѣ/ помнѣшлннѣннѣ дѣннѣннѣтнѣ тѣлѣкѣго/ тѣкоуѣго ѡтѣтѣгѣлѣ^а^{15*} ѡ
 вѣрѣчѣ да к на^а прнѣ/дѣшннѣ нѣсѣмо бо тѣго дѣннѣ да нѣ по крѣо // (арк. 252 зв.) въ ѡ прѣннѣ^а

* Слово було виправлене. Очевидно, малося на увазі “споспешествуемими”, що теж підходить до контексту, хоча в Потія тут “поспешествующими”: Там само.

** Очевидно, помилка переписувача, має бути “спасения”.

*** Явна помилка, має бути “ризю”, як у Потія: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 222.

^{4*} Має бути, звісно, “тартар”. Пор.: Там само.

^{5*} У Потія тут “вѣоруженных”: Там само.

^{6*} Літера “м” на початку слова, очевидно, є похибкою переписувача. В Потія тут просто “уже”: Там само.

^{7*} Слово випадає з контексту. Видно, переписувач неправильно відчитав з оригіналу. В Потія тут, цілком відповідно до контексту, “имуши”: Там само.

^{8*} Тут, звісно, мало бути не “въ раках”, а “въ рукахъ”. Пор.: Там само.

^{9*} У кінці слова чомусь з’являється ще винесена літера “ч”, яка читається цілком чітко. Очевидно, одна з хиб переписувача, однак передаємо її згідно з оригіналом.

^{10*} Має бути “птица”, пор.: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 222.

^{11*} Помилка переписувача, має бути “различными”. Пор.: Там само. – С. 223.

^{12*} Тут, очевидно, просто автоматична помарка, пропущено літеру “ю” – “вѣопьющих”. Пор.: Там само.

^{13*} Повинно бути “язву”. Пор.: Там само.

^{14*} У Потія тут “припадающа”, що, очевидно, і є правильним варіантом: Там само.

^{15*} Має бути “учителя”. Пор.: Там само.

нѣкѣхъ домовѣхъ странѣхъ* на/ша видиши ѧ что нѣ ѿиждѣ възмоуо никто** / намъ нѣ ѧ вѣкѣмъ странѣмъ
 но токмо рци ѿ на/ слово к гдѣ тогѣ ищеланѣ дша наша ѧ тако/ спии едем ѿ вѣкѣ болѣзні
 нашѣ ѧ немощи нашѣ илѣ ѿноѣ млтвѣнѣишоѣ наші*** / лнбевнѣи слово ѧзвѣци к намъ глѣ ѿпѣ/
 цланѣхъ ва^м грѣхѣи ваши ѧ по вѣрѣ ван ѧкоѣ/ ѧ хоше^т едѣ^н вама ѿ глѣ млтѣ зрѣви ѧ спии/ѣ вѣ вѣкѣмъ
 вѣи бо свѣтлы еѣ ѧко еѣ^м много/млтвѣхъ бѣ великыи вѣрѣ дша^м і тчѣломѣхъ/ слово еѣ ркѣлѣ ѣ самѣхъ
 глѣ ѧко не трѣбѣ/ѣт зрѣви вѣрѣчѣ но болащѣи бѣ грѣхѣи того/ побелбѣнѣ намѣ ищѣте рѣ і
 ѿбѣрѣщѣте/ просѣте дѣстѣ вама ѧ сго рѣ^н поманѣи глѣ/ ѿ вѣннѣстѣиши млтѣвы ѿче како еѣ^м/ бѣ
 слезы манѣишны ѧ невѣтанѣхъ по^а/ни ѧ дѣбѣ ѿкрѣдиши ѧ ѣзикоѣноѣхъ зы^нханѣ^{4*} мрѣннѣхъ ма^г-
 дѣлнннѣхъ плачѣ пѣ/тровои слезы ханѣнннѣхъ коуранкы жѣ // (арк. 253) нѣ вѣрѣноуѣ млтѣвоу
 рѣбѣнннѣишкѣоѣ исповѣ/даннѣ пѣвѣлоѣ ѿбѣрѣщѣиши ины бѣтѣил/но многы вѣ грѣхѣхъ лѣтѣхъ недѣлу
 лежачи/ вѣкѣхъ спѣ млтѣвнѣхъ вѣспрѣнѣмѣхъ ѧ вѣзкорѣкѣ вѣсѣ/ помѣлоѣа спѣи такоѣ ѧ ты вѣннѣстѣишѣи/ ѿче прѣимнѣ
 ннѣкѣ наша млтѣвы ѧ подѣ/ намѣ зрѣви болащѣи^м ѿ немѣжѣ тѣ мо/лимѣхъ хѣи снѣхъ бѣжѣи снѣ
 вѣдѣвичннѣи ѧ дѣше/рѣи лѣонѣу ѣмрѣшла ѧко бѣ^т ѿжнѣнѣ^{5*} ѣстѣ тѣхъ/ ѧко доѣрѣнѣи вѣрѣчѣ ѿ нѣго на^л-
 вѣчнны ннѣкѣ на/ въззѣ^н ѿ грѣвѣхъ^{6*} смѣртнѣхъ болащѣи ѿжнѣннѣи ищѣли ты бо ѣснѣ поу^т ѧ живѣотѣхъ
 хрѣтѣи/ѧныкѣмъ дшѣмѣхъ не токмо бо бѣ еѣ^м сна/ тѣвоѣа нѣ тѣвнѣфоу тоѣкѣ равнѣоѣпрѣтѣлнѣмѣхъ
 пѣтѣро^м вѣзкрѣсѣнѣи ѧ ѣннѣ пѣвѣло^м ищѣе/лѣвы ѧ ѣвѣтѣхнѣа ѧношнѣ ѿжнѣвѣ пѣша/го еѣ вѣсѣоты ѿ
 тѣрѣкѣровннѣка долѣ тѣхъ/ ннѣкѣ тоѣоѣу болащѣи на ѣззѣвѣтѣѣ ѧ оу/мрѣши грѣхѣмѣи ѿжнѣвѣ^т поѣдѣшѣвѣхъ тѣвѣ/
 своѣго цѣркѣвнѣаго вѣннѣпрѣмѣнѣишаго мо // (арк. 253 зв.) лѣвнѣка вѣннѣ бо свѣтлы ѧко оу/мрѣтѣи на/ ѣ
 бѣгоу тако ѧзѣволивѣшѣомѣ но на мало/ еѣ вѣрѣмѣа млтѣвнѣхъ вѣ на бѣ^т да поѣжѣтѣ/ ѣци вѣ бѣго да
 ѿкѣлѣвѣтанѣ на грѣдѣи/ ѧ дѣнѣжѣ не прѣспѣ^т вѣчѣрннѣи чѣ смѣртнѣхъ/ на нѣгоѣтѣоѣвнѣи еѣдѣа ѧ сго рѣ^н
 просѣмѣхъ/ зрѣви поѣоѣоѣтѣвоуѣи ѧ помагаи наши/моу снѣро^ттѣвоу вѣкѣ^м вѣннѣстѣишѣи ѿче/ ѧ
 млтѣвыи пѣрѣтѣнѣи ѧ вѣрѣчѣи ты бо/ вѣчѣннѣ вѣрѣмѣа ѧ чѣ еѣ^т ѣмолитѣи вѣснѣтѣвѣа/го бѣа да подѣстѣ на^м
 зрѣви ѧ тоѣоѣнѣ прѣощннѣи ѿ вѣсѣкоѣ грѣхѣа ѧ своѣ много/ѣ мѣрѣноѣ смнѣлоѣвннѣи на спѣсннѣи на/шин^м
 дшѣ^м ѿче млтѣвыи вѣрѣчѣи тѣвоѣа/ прѣсѣлавнѣа чѣдѣа да ѧ на доѣтѣгнѣдѣ/ ннѣкѣ вѣкѣи прѣожннѣи недѣоу^г
 поѣдѣннѣи/ немощнѣи ѣззѣвѣтѣи рѣны ищѣелѣ болѣзѣ/ннѣи вѣрѣчѣи ѿ вѣсѣкѣмѣа ѧзы спѣи ны пѣ/тѣлѣ нашнѣ
 прѣлоѣжѣи на рѣдѣтѣ ѧ вѣсѣ^т тѣажкѣмъ/ недѣго^м бѣдѣмѣжѣи ѧ пѣчалѣ^м ѧ скрѣвѣемѣхъ // (арк. 254) зѣ-
 прѣтѣи страннѣшнѣхъ ѧ великѣмъ имене^м/ гнѣмѣ ѧко да кѣто^мдѣ жѣжѣ ѿсѣлѣи ннѣ/ коснѣдѣтѣи на дѣрѣзнѣдѣ^т
 дѣнѣдѣ ѣснѣ вѣ жѣ/вѣотѣкѣ нашнѣ^м по ѣвѣлѣкомѣ но мы вѣтѣрѣдѣище глѣоу ѿ тѣвоѣа стѣбѣтѣи ищѣемѣи мѣ/
 лѣстѣи ѧкоѣ ѧ вышнѣ пѣахо^м7* просѣте ко рѣ / дѣстѣ вама ѧще не зѣа прѣошнѣ^{8*} но/ зѣа доѣстоуѣжнѣи
 чѣа^м прѣмѣтѣи ѧкѣи ѿна вѣдо/вѣца ѿ еѣдѣ^т тако ѧ мы прѣрѣтоѣащѣи ннѣкѣ/ вѣтѣроѣннѣ тѣвѣкѣ молнѣи ѧ ищѣемѣи ѿ
 тѣвѣкѣ/ ѿвѣтѣхъ млтѣвоѣа да рѣшѣи к на^м ѿно/ слово глѣннѣи вѣзѣтанѣтѣ хѣдѣтѣ еѣ ѿзрѣ/вѣстѣе ѧко ѣжѣ
 ѿ вѣа ѿвѣтѣжѣ вѣсѣка/ болѣнѣи ѧ пѣчѣа ѧ вѣзѣмѣханѣи ѧ ѿнѣтѣхъ/ глѣ вѣсѣа слезы ѿ лѣца ваши ѧ вѣбѣннѣи
 гнѣ/ кѣто^мдѣ на вѣа ѿ ннѣкѣ ѧ до вѣка ѧ вѣа кѣ вѣ/ко^м живѣотѣ вѣчннѣи дѣрѣоѣвал ѣ вѣа вѣа вѣз/
 тѣмннѣцѣ тѣвѣкѣхъ нашнѣхъ дшѣа еѣдѣа/цѣа ѧ вѣ тѣмннѣи снѣи смѣртнѣхъ/ мѣрѣа еѣ дѣрѣжѣимѣа рѣшѣи мнѣсѣа^{9*}

* Мало бути “страны”. Пор.: Там само.

** У Потія “не токмо”, що є логічнішим: Там само.

*** Винесену літеру важко відчитати. Швидше за все це “ш”, відтак виходить “наши”, як ми й передали. У Потія цієї вставки немає, пор.: Там само.

^{4*} Очевидно, вкраплення живої мови переписувача. В Потія тут “воздыханіє”: Там само.

^{5*} Буквотитло над останньою літерою слова нечитабельне, тому, не маючи змоги одно-значно його ідентифікувати, опускаємо.

^{6*} Тут має бути “греховъ”. Пор.: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 224.

^{7*} Має бути, звісно, “писахом”. Пор.: Там само.

^{8*} Тут, очевидно, пропущено літеру “е” – “прошеные”.

^{9*} Літери читаються цілком чітко, написано, поза всяким сумнівом, слово “мекча”, але воно не дає жодного сенсу. В Потія тут “къ намъ”: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 225.

дхмъ // (арк. 254 зв.) погити ѿ в пелѣ нашеа ѡкобаныи нѣцрѣтоу ѿ жмезу^м дхбно стѣши
 нко/ с^а гѣ ѿкоѡ вѣцмѣт вѣлкы пѣтрѣ дхмъ/ сѣше ѿ не плотѣи ѿ сѡцѣмъ в темнѣ/ проповѣда
 прѣстав^ашии с^а иногѣ/ егѣдѣ ѡжѣдѣт^т ежѣи долготрѣпнѣи/ въ дни ѿ ноубы егѣ сѡу прѣймѣт^т
 члѣкѡ п^о/тѣи но жѣвоу^т же по есе дхомъ тѣи/на е велика мы же своа словеса ѿ кѣ/ тѣеѣ
 всенарѣтѣиши ѡче да послѣ/ши к ѡмъ нѣклаа стѣшѣтѣлаа сло/веса ѡ книгѣ стѣи ежѣтѣна пѣсѣна
 сѣ/мѣ стѣшѣлаа на гѣла ѿже въ ѡзлѣ ѿзъмѣт^т/ ѿже въ тѣмѣ ѡкрытѣса ѿ не прѣсто тѣ/ко ѿно
 прѣсвѣтѣтѣса ѿко лѣца вѣша/ ѡже ктомѡ не погтыдѣтѣса сѣи на^м е^а/говѣстѣи^т рѣтѣ въ тем-
 ни сѣдѣщи^и/ да пакы прѣидѣ^м на прѣбои ежѣтѣныа/ чѣи еѣже ѡмални быхо^м нѣтѣ ѡ ѡглѣ/ ѿ
 словѣи ѿ чѣи ѡже вѣчѣныи быши сѣ // (арк. 255) ѿ вса погѡухѡ^м** прѣстоупниаа рѣ^а прѡѡцѣмъ/
 нашии^и ѡдѣмо^м ѿ сѣо рѣ^а ѿзгнани быхо^м въ/ тѣи сѣни сѣа смѣтѣныа въ мѣсто/ ѡзлоблении въ
 доле плачѣныѣ на мѣ/стѣ ѿдѣже положени есѣи нѣѣ ѡдѣ/жѣноу ѡблѣчени смѣтѣноу кожѣи ѿ/
 же есѣтѣ темницы горко рѣша^м нашии^и/ въ нѣѣ всѣ сѣжѣмъ ѿзѣнани сѣѣе егѣ/ въ вины***
 ѡлѣщѣи плачѣщи ѿ сѣ/зѣми сѣа ѡблѣбѣныѣ ѿз глѣбѣныи рѣша/ тѣѣко възѣхѣи кѣ мѣдѣмѡ
 бѣгоу/ крѣщѣи гнѣ^т ѿзвѣдѣи ѿ темницы сѣа/ рѣша наша ѿповѣдѣти ѿмѣнѣ тѣо/сѣмоу сѣмѡ ѡжѣданѣ
 бо сѣо прѣвѣнѣи/ дѡнѣ възѣли на^м не по грѣхо^м нашии^и ѡнѣ/ по беззаконѣи^и но млѣтѣ тѣоѣи бѣтѣи/
 ѿ чѣи вселѣтѣиши ѡче помѡзѣи на/мъ тѣоѣи сѣѣи млѣтѣи ѡ нѣ/ боу^т к гоу мѣрѣи хѡдатѣи
 мѣжѡу бѣмъ/ ѿ намъ члѣкѣ ѡмѣраа мѣрѣ ѡкрѡтѣ // (арк. 255 зв.) вѣа вѣжѡу ѿко да покѣзѣа
 покѣзѣни^и/ на гѣ смѣтѣи же не прѣдѣтѣ на до ко/нѣца помѣни вѣлѣкаго чѡтѣворѣца/ николае есѣе
 въ чѣи^и сѣи како в темнѣ/цы тѣи моужѣи ѿзѣбѣлѣа ѡ смѣтѣи не/ токмо сѣ вѣмѣна но ѡноѣа
 вѣчѣныа/ ѡмоѡвѣа ѿ^а гѣ сѣнѣи ѿ жѣвоѣтѣ вѣчѣны/ ѿ многымъ ѿнымъ въ пѣчѣлѣ ѿ въ бѣ/дѣхъ
 сѡцѣи^и стѣшѣтѣлаиши ѡцѣи вѣсѣтѣ/ егѣѡ прѣсѣлааа чѣдѣса ѿ в нашии сѣрѣ/нѣ нѣѣ ѡблѣно мѣтѣса
 на многѣ/ мѣстѣ въ сѣѣи цѣрѣвѣ^и нашии рѣкѣ^и/ подавѣа вѣсѣ^и ѿсѣлѣниа ѿ зѣлѣи ко/мѡжѡ на
 погрѣвоу егѣо сѣпымъ про/зрѣнѣи хрѡмымъ хрѡжѣнѣи бола/щѣи^и зѣлѣи недѡужѣи^и ѿсѣлѣнѣи ѿ рѣ/
 слабѣныи^и ѿсправлѣнѣи парѣжѣлѣ^и6* зѣ/бѣтѣмъ нѡнѣчно^и7* прѡщѣнѣи мѣ^ины/мъ вѣскрѣнѣнѣи ѿ вѣсѣ^и
 кѡпно рѣтѣ^и/ ѿ вѣсѣнѣи нѣкѣтѣ^и8* сѣа тѣлѣсно но // (арк. 256) дхбно сѣнѣи сѣ на^м млѣтѣи
 ѡцѣ/ вѣнѣ дѣрѣтѣ не сѣмѣлѣтѣса на мѣ/ ѡнѣ цѣрѣвѣи нашии гнѣшѣтѣса в нѣ прѣвѣ/бѣтѣи : . – Есѣе
 ѿ рѡсѣкѣа сѡу^т стѣвѣ/ грѣчѣкѣа дѡжѣаще ѿбо ѿнѣ грѣчѣнѣ/ бѣ рѡмѣ ѿ сѣо рѣ^а зѣна^т своѣ ѿ
 своѣмѡ/ познѣтѣ егѣо своа сѣо рѣ^а нарѣтѣишии/ ѡче млѣтѣ ѿ чѣи боу^т намъ помѡщѣи^и/ въ
 сѣрѣѣ стѣтѣи ежѣ^и намъ ѿко к тѣо/бѣ прѣбѣга^и на чѣтѣвероногѣи колѣ/сѣнѣи ежѣиѣи ногѣи сѣа не
 ѡбѣратѣ/ рѣвѣ своѣи тѣоѣи тѣоѣи бо вѣрѣѣмъ/ вѣлѣкаго помѡщѣи^ика ѿмѣтѣи хѡдѣ/тѣа ѿзѣрѣна ѡ нѣ
 кѣ гоу : . – ѿко да/ ѿзѣбѣиши на ѡ мы^и9* ѿ ѡ сѣнѣи сѣа смѣтѣ/ныа ѿ направѣишии ногы на
 пѣ^т сѣмѣ/рѣнѣ вѣвѡдѣа на пакы въ чѡѣныи егѣо/ свѣ^т нѣмѣрѣнѣишии ѿ въ нѣзѣхѣ^имы но/ прѣѡстѣянѣишии
 ѡблѣтѣаиши нѣзѣрѣ/чѣнѣиоу крѣсѣтѣи ѿ прѡвѣщѣишии // (арк. 256 зв.) сѣа вѣжѣтѣнѣаго наслѣжѣнѣа
 нѣѣ/же всѣ прѣвѣнѣи вѣсѣлѣтѣса ѡ вѣсѣа рѣ/вѣнѣи^и вѣчѣнымъ ѿко ѿзѣбѣлѣнѣи/е ѿ блѣнѣи гнѣ на нѣ
 ѿ вѣсѣлѣи вѣчѣно^и/ на глѣвоѣи ѿ хѣлаа ѿ рѣвѣнѣи ѿ вѣсѣлѣи/ погѣтѣло ѿ ѿко ктомѡ жѣже не ѡмѣтѣ/
 ѿ смѣтѣи ѿмъ не ѡдѣлѣтѣ ѡвѣжѣе бо ѡ/ нѣ вѣсѣаа пѣчѣлѣ ѿ вѣзѣхѣтѣи ѿдѣжѣ/ всѣ прѣвѣнѣи почѣвѣнѣ
 въ ѡрѣаа ѿ/сѣаа ѿ ѿкобаа на лѡнѣ ѿжѣе ѡко не вѣ/дѣ ни ѡухѣ не слыша ни на сѣѣе члѣкѣѡ/

* Мае бути “печали”. Пор.: Там само.

** Переписувач пропустив один склад, мае бути “погубихом”. Пор.: Там само.

*** Очевидно, було неправильно відчитано вихідний текст. Замість “его въ вины” мае бути “еввины”, як є в списку Потія: Там само.

4* Мае бути “гѣ” – “Господи”, але переписувач не поставив звичного для такого скорочення титла, тож подаємо, як і в тексті, просто “гѣ”. У Потія також “Господи”: Там само.

5* Пропущено перші дві літери, мало бути “житиѣ”. Пор.: Там само.

6* Очевидно, механічна помилка переписувача. Мало б бути “параліжем”. Пор.: Там само. – С. 226.

7* Мало б бути “конечное”. Пор.: Там само.

8* Мало б бути “не токмо”. Пор.: Там само.

9* Пропущено літеру “т”, мало бути “от тмы”. Пор.: Там само.

не взмѣ ѿже бѣ зготовлѣ лнѣлцимъ/ ѿго сгоже да боуѣ намъ полдѣтѣ/ блгѣтъ ѡбколнѣемъ
гѣ нашѣ/го нѣ хѣ твонѣ всѣмъ стѣмъ блнѣ/ѣмъ ѡ мѣтѣми ѡ нѣкѣ ѡ до всѣхъ/ вѣ нишѣтнѣ
прѣвѣчнѣмъ вѣ/км ѡмѣнѣ : - Въ всѣхъ ѡ шѣтѣрѣмъ/ млѣднѣ добродѣтелнѣ блнѣмъ/ лѣбнѣмъ дѣрѣвѣ
вѣлѣкѣ шѣрѣмъ подѣ // (арк. 257) вѣлѣ ѡ млѣтнѣмъ дѣрѣвѣтѣлѣмъ ѡчѣ всѣтѣ/нѣмъ ѡ вснѣстѣнѣшнѣ
сѣкѣтѣ* чѣтѣрѣоѣ/жѣннѣ ѡ тезоннѣннѣ ѡнѣмъ прѣже тѣвѣ/ бѣвшѣ трѣмъ сѣмъ чѣтѣрѣоѣ чѣсло сго/
ѡмѣнѣ на ѡвѣкѣ** нѣкѣ ѡвѣлѣ ногѣ чѣтѣрѣоѣ/ногѣлѣ*** хѣрѣвнѣ/скѣлѣ колѣннѣцѣ бѣжѣ ѡ/жѣ ѣзѣкнѣлѣ
внѣдѣ на нѣѣ ношлѣшѣсѣлѣ/ ѡ ѡпочѣвѣтѣ всѣгѣ дѣхѣ бѣжѣ : - тѣмъ/ бо кнѣ вснѣстѣнѣшнѣ млѣтнѣмъ
ѡчѣ всѣхъ/ сѣ цѣрѣкнѣмъ дѣлѣмъ дѣрѣвѣ рѣзлѣтѣлѣ лѣ/чѣшнѣ прѣтѣлѣмъ жѣлѣжѣшнѣ напоѣтѣ/лѣ стрѣннѣмъ
всѣмъ всѣмъ вѣ всѣмъ бѣвѣлѣлѣ дѣлѣ/ всѣ дѣтѣшнѣ дѣлѣ всѣ помѣлѣшнѣ мѣлѣ дѣлѣ/ дѣцѣрѣшнѣ дѣлѣ всѣ ѡвѣдѣрѣшнѣ
ѡ дѣлѣмъ/ дѣлѣннѣмъ нѣлѣгѣо дѣрѣвѣннѣмъ ѡкѣлѣннѣ/ѣ гѣлѣ : - Блѣжнѣ ѣсѣ дѣлѣтѣ не прѣ/нѣмѣтѣ
того дѣлѣмъ своѣотѣвѣно ѣ сѣ вѣшнѣ/ вснѣстѣнѣшнѣ стѣотѣ всѣ гѣлѣ дѣлѣнѣлѣ/ подѣлѣтѣ ѡ намѣ ѡкѣ ѡ
ѡцѣ дѣтѣшнѣ/лѣгѣо млѣтнѣмъ дѣлѣмъ лѣвѣннѣмъ при // (арк. 257 зв.) ѡмѣтнѣ понѣже зѣо ннѣшнѣ
ѣсѣмѣ дѣлѣмъ/ ѡкѣ дѣлѣ ннѣшнѣ цѣрѣкнѣмъ нѣнѣо бѣлѣшнѣ ѡ/ сѣгѣмъ сѣмъ всѣкѣмъ крѣотѣтѣннѣ* ѡчѣмъ дѣлѣ на/слѣдѣмъ
зѣмѣлѣ ѡнѣнѣ блгѣдѣмъ плѣчѣшнѣ/сѣлѣ к нѣѣ дѣлѣ томъ жѣтѣшнѣ бѣлѣмъ лѣ/чѣшнѣ ѡ жѣлѣжѣшнѣ прѣлѣмъ
бѣжѣлѣ ѡкѣ дѣлѣ/ ѣлѣ насытѣмѣсѣлѣ млѣтнѣмъ млѣтѣ ѡчѣмъ зѣлѣ/ помѣлѣннѣ бѣмъ вѣлѣрѣшнѣ чѣтѣмъ/ сѣмъ
бѣлѣ вѣлѣтѣтѣ сго дѣлѣмъ пѣшѣтѣ ѡ мѣ/рѣ ѡ ѡ лѣвѣ вснѣстѣнѣшнѣ ѣпѣсѣтѣлѣннѣ/ ѡкѣ дѣлѣ сѣмъ бѣжѣннѣ
нарѣчѣсѣлѣ не тѣрѣпѣлѣ/ нѣкѣоѣ ѡстѣтѣ* ѡзѣлѣннѣ прѣлѣмъ рѣдѣ бѣжѣлѣ/ дѣлѣ цѣрѣкнѣ нѣнѣоѣ полдѣтѣ ѡ тако всѣ/
стѣлѣшнѣ на сѣ ѡ мѣтѣлѣ* стѣмъ бѣжѣннѣ/ стѣпнѣннѣ чѣлѣмъ полдѣтѣ ѡсѣмѣоѣ вѣкѣ/ бѣлѣжѣшнѣ блѣжнѣоѣ
зѣпѣлѣннѣмъ вѣспѣ/мѣлѣющѣмъ в сѣтѣ всѣгѣ ѡнѣмъ гѣлѣ блѣжнѣмъ/ ѡ блѣннѣшнѣ* ѡ рѣкѣтѣ вѣмъ всѣмъ зѣлѣ/ гѣлѣ
на вѣмъ лѣжѣшнѣ ѡмѣнѣ моѣго/ рѣлѣннѣсѣлѣ ѡ вснѣстѣнѣсѣлѣ ѡкѣ мѣзѣлѣ вѣлѣ // (арк. 258) шѣлѣ многѣо ѣ
на нѣбѣсѣ гѣлѣ всѣлѣ дѣлѣнѣлѣ/ словѣсѣ пѣшѣтѣмъ кѣ вѣшнѣ ко вснѣнѣпрѣстѣннѣ/ннѣшнѣ стѣотѣннѣ вѣлѣшнѣ дѣрѣкѣ
ѡкѣ всѣлѣ/ прѣмѣрѣстѣ рѣзѣмѣ гѣлѣжѣоѣкѣмъ фѣлѣсѣоѣ/скѣмъ дѣчннѣ ѡ стѣлѣ сѣнѣлѣ бѣжѣнѣлѣ/ пѣснѣннѣ
бѣлѣжѣоѣвѣннѣмъ бѣсѣловѣннѣмъ/ кнѣгѣ всѣлѣ гѣлѣ вѣшнѣ ѡ вѣлѣкѣоѣрѣзѣмѣннѣмъ/ннѣ вснѣстѣнѣшнѣ прѣмѣрѣстѣ
ѡвѣсѣ бѣлѣ/рѣзѣмѣннѣмъ бѣтѣ ѡ вѣлѣ всѣгѣ прѣвѣвѣннѣшнѣ/ ѡумѣмъ твонѣмъ ѡснозѣннѣлѣннѣмъ ѡ ѡстѣрѣ/зѣмнѣмъ
рѣзѣмѣннѣмъ зѣлѣшнѣ ннѣзѣрѣчѣннѣлѣ ѡ/хѣжѣмъ зѣмълѣчѣннѣмъ зѣмъ ѡвѣчѣмъ погѣтѣннѣтѣ не/ можѣтѣ нѣо ѣсѣ цѣрѣкѣ
сѣннѣ ѡзѣмъкѣ/ сѣтѣмъ стѣлѣтѣвѣ блѣжнѣоѣ камѣнѣмъ жѣлѣмъ/ ѡ бѣлѣ ѡзѣрѣннѣ чѣстѣннѣ на нѣмъжѣ камѣ/ннѣ
ѡсновѣмъ ѣ хрѣстѣоѣ цѣрѣкѣмъ своѣмъ ѣнѣжѣ/ вѣрѣтѣ дѣовѣ нѣкѣгѣ ѡдолѣтѣтѣ не мѣгѣтѣ/ того дѣлѣмъ ѡдѣлѣннѣ
тѣвѣо чѣвѣлѣннѣ ѡ вѣ/ногѣрѣдѣ вѣсѣрѣкѣ прѣвѣрѣзѣтѣ ѡвѣчѣмъ цѣрѣкѣ/скѣмъ блѣрѣлѣннѣшнѣ ѡмѣннѣннѣ погѣтѣ
хѣлѣ // (арк. 258 зв.) пѣлнннѣлѣ ѡвѣрѣзѣмъ вѣнѣлѣжнѣ на сѣтѣ/ ногѣлѣмъ тѣлѣснѣмъннѣмъ корѣннѣмъ вѣчѣлѣннѣ
на/ гѣлѣвѣ твонѣмъ всѣтѣнѣ ѡкѣрѣжѣннѣмъ/ цѣрѣкѣоѣу ѡдѣлѣннѣмъ прѣтѣтѣо дѣлѣмъ прѣвѣрѣзѣшнѣмъ тѣнѣзѣстѣвѣ-
ннѣмъ чѣннѣ/ ѡнѣмъ нѣсѣннѣмъ зѣмѣлѣмъ ѡгѣлѣжѣмъ ѡсно/сѣнѣтѣлѣннѣмъ бѣжѣтѣннѣмъ сѣтѣтѣо* всѣкѣмъ/ ѡ тѣвѣо
вснѣнѣпрѣстѣннѣшнѣлѣ ѡкѣрѣшнѣннѣлѣ стѣлѣтѣвѣ тѣвѣоѣ ѡзѣрѣлѣннѣго ѡ/ нѣсѣмъ сѣвѣшнѣ нѣтѣкѣннѣлѣ сѣтѣ
чѣннѣ/ ѡ ѡвѣрѣзѣмъ вѣ сѣтѣмъ нѣсѣннѣмъ ногѣ сѣрѣлѣ/фѣлѣжѣскѣмъ лѣщѣлѣстѣлѣсѣлѣ ѡ пламѣнѣ/вѣдѣннѣмъ ѡгнѣмъ
дѣлѣмъ сѣтѣоѣ зѣчннѣмъ/ твонѣмъ стѣмъ всѣлѣмъ зѣмѣкнѣлѣлѣ дѣшлѣ ѡкнѣ/ вѣжѣтѣ ѡкѣ прѣннѣмѣтѣмъ вѣлѣбѣрѣжѣннѣ
пѣчѣлѣтѣ ѡ нѣпѣснѣннѣ цѣрѣкѣоѣ прѣкѣкѣтѣоѣ/ дѣрѣлѣ дѣтѣшнѣлѣннѣго дѣлѣмъ ѡмѣшнѣ ѡмѣ/на нѣпѣснѣлѣ нѣсѣтѣмъ вѣлѣ
кнѣгѣлѣ жѣнѣчѣлѣ/ ѡ вснѣнѣпрѣстѣннѣшнѣмъ вѣлѣкѣмѣннѣ/гопрѣмѣрѣннѣмъ стѣовѣлѣжѣннѣмъ ѡчѣ на* нѣкѣ // (арк. 259)
коѣ дѣтѣшнѣннѣмъ млѣдѣлѣмъ цѣрѣкѣоѣ подѣлѣ/ ѡ нѣлѣнѣннѣтѣ к намѣ боуѣ ѡпѣлѣтнѣ на/ сннѣ словѣсѣ ѡкѣ дѣлѣ
ѡ мѣмъ вѣдѣлѣшнѣ тѣвѣоѣ/ ѡ вснѣнѣпрѣстѣннѣшнѣмъ вѣлѣкѣмѣннѣ/гопрѣмѣрѣннѣмъ стѣовѣлѣжѣннѣмъ ѡчѣ на* нѣкѣ // (арк. 259)
коѣ дѣтѣшнѣннѣмъ млѣдѣлѣмъ цѣрѣкѣоѣ подѣлѣ/ ѡ нѣлѣнѣннѣтѣ к намѣ боуѣ ѡпѣлѣтнѣ на/ сннѣ словѣсѣ ѡкѣ дѣлѣ
ѡ мѣмъ вѣдѣлѣшнѣ тѣвѣоѣ/ ѡ вснѣнѣпрѣстѣннѣшнѣмъ вѣлѣкѣмѣннѣ/гопрѣмѣрѣннѣмъ стѣовѣлѣжѣннѣмъ ѡчѣ на* нѣкѣ // (арк. 259)
коѣ дѣтѣшнѣннѣмъ млѣдѣлѣмъ цѣрѣкѣоѣ подѣлѣ/ ѡ нѣлѣнѣннѣтѣ к намѣ боуѣ ѡпѣлѣтнѣ на/ сннѣ словѣсѣ ѡкѣ дѣлѣ
ѡ мѣмъ вѣдѣлѣшнѣ тѣвѣоѣ/ ѡ вснѣнѣпрѣстѣннѣшнѣмъ вѣлѣкѣмѣннѣ/гопрѣмѣрѣннѣмъ стѣовѣлѣжѣннѣмъ ѡчѣ на* нѣкѣ // (арк. 259)
коѣ дѣтѣшнѣннѣмъ млѣдѣлѣмъ цѣрѣкѣоѣ подѣлѣ/ ѡ нѣлѣнѣннѣтѣ к намѣ боуѣ ѡпѣлѣтнѣ на/ сннѣ словѣсѣ ѡкѣ дѣлѣ
ѡ мѣмъ вѣдѣлѣшнѣ тѣвѣоѣ/ ѡ вснѣнѣпрѣстѣннѣшнѣмъ вѣлѣкѣмѣннѣ/гопрѣмѣрѣннѣмъ стѣовѣлѣжѣннѣмъ ѡчѣ на* нѣкѣ // (арк. 259)

* У Потія тут “Сиксте”: Там само. – С. 227.

** Мае бути “собъ”. Пор.: Там само.

*** Ще одна помилка переписувача. Повинно бути “четвероносная”. Пор.: Там само.

4* У манускрипті первісно була літера “е”, яка переправлена тим же чорнилом і почерком на “ю”, оскільки переписувач, очевидно, помітив помилку.

5* Помилка переписувача, в Потія тут “отчасти”: Грамота киевского митрополита Мисаїла к папе Сиксту IV... – С. 227.

6* Помилка переписувача. Мало б бути не “от мртвых”, а “осмерых”. Пор.: Там само.

7* Помилка переписувача. В Потія на цьому місці “глаголюще”: Там само.

ей дхвѣной ѡблчѣнѣ ѡднѣвалася емѣ велико сло мно/го тому чѣмѣ ꙗко прѣже еѣо малѣ/
 времѣни минуѡвѣшѣ послѣла кѣ вѣшнѣ/ ко всѣмъ свѣдѣннѣмъ стѡрѣти ѡ нашнѣ/ стѣрнѣ нашнѣ стѣни
 ѡцы чѣннѣ/ ѡсѣннѣ епѣкпѣ тѣ прилагѣннѣша/ ꙗ великоглавлѣла кнѣзѣта ꙗ вѣлѣможнѣнѣ ꙗ
 многочѣннѣ блгѣннѣ панѡвѣ ꙗ вѣи/ блгочѣннѣннѣ нарѡчѣннѣ мѡжнѣ напѣ/саннѣ нѣкоѣ блгѡпотрѣбноѣ
 вашнѣмъ/ лѣкѣтѡго^а лѣнтѡннѣ^а ѡмнѣ^а мѡжнѣ^а чѣннѣ^а/ ꙗ дѡстѡйннѣмъ вѣ стѡрѣти еѣдѣ бл //
 (арк. 259 зв.) ша вснѣпрѣстѣннѣша стѡрѣтѣ по/слѣтѣ кѣ великомѡ кнѣзѣ москѡвѣскѡмъ/ днѣрѣ
 цѣвѣ вѣ бѣрѣкѣ емѣ свѣчѣвшнѣ/ ꙗ снѣ емѣ ѡ свѣчѣ чѣно послѣвшнѣ ꙗ по/дѣвшнѣ лѣмъ млѣвнѣ
 законѡмѣннѣ/ ѡцы но не вѣлѣмъ чѣо* вѣ томѣ еѣ дѡнѣ/снѣ ли бѣдѣ^а тѣлѣ писѣннѣ нашѣ прѣ/
 вѣше свѣчѣлѣскоѣ вснѣпрѣстѣннѣ/шнѣ лѣцѣ ꙗ ли ннѣ дѣ того рѣ^а мнѡ ѡпѣчѣ/лѣхомѣ на вѣрѣмѣ еѣ
 помѣшлѣмъ/ вѣ свѣчѣ еѣлѣ кѣкѡ нѣпрѣнѣтнѣ бѣдѣ^а пнѣ/саннѣ нашѣ прѣ вѣшнѣ сѣннѡноснонѣ/ стѣннѣ
 ꙗ лѣ ѡзгѡрѣжнѣ нашѣ ѡрѣлѣ/ чѣлѣ лѣвѡ ѡжѣ нѣсклѡннѣ^а ѡ чѣлѣ сѣцѣ/ кѣ вѣшнѣ кѣ вснѣмъ свѣдѣннѣмъ
 стѡрѣти нѣ/коѣ ѡчѣшнѣтелнѡѣ писѣннѣ вѣлѣтѣ/ вѣшнѣ стѣмъ блгѣдѣннѣ жѣ кѣ нѣ^а зѣмѣлѣ/ намѣ еѣ
 вснѣмъ свѣдѣннѣмъ ѡчѣ коѣ рѣ^а/ вннѣ бѣ еѣ тѣкоѡвѣго зѣмѣлѣннѣ/ рѣло ꙗ^а не полѡчнѣтѣ нѣ^а
 жѣлѣмъ // (арк. 260) чѡчѣннѣ ѡ вѣшнѣ вснѣпрѣстѣннѣмъ/ стѡрѣти вѣрѣ^а бо мѣ вѣше
 великопрѣрѣтнѣ/ ꙗко ннѣ еѣно ѡ ꙗ вѣшнѣ нѣрѣдѣннѣ нѣкоѣ/ на еѣ^а прозѣннѣ^а бѣдѣ^а вѣ нѣ но вѣлѣ^а
 нѣ^а снѣ лѣ/бѣно ѡпнѣшнѣ лѣмъ млѣвнѣ бѣ ꙗ ѡцы/ нашѣ смнѣрннѣ ꙗ мнѣрнѣ жѣлѣннѣ вѣ вѣ^а/
 нѣлннѣшнѣ^а ꙗ не ѡпѣчѣлннѣшнѣ нашнѣ сѣцѣ/ ѡжѣ кѣ томѣ бѡлѣ^а ꙗбо мѣ^а еѣнѣ ѡчѣлѣ/ ꙗ вснѣрѣзѣмнѣ
 стѣ ѡцы вѣтѣ кѣкѡ прѣ/мѣрѡстнѣ своѣмъ пакѣ ѡскрѣвлѣннѣ^а ѡчѣшнѣтнѣ ꙗ пѣчѣ^а нашнѣ на рѣ^а прѣ/
 лѡжнѣтнѣ ꙗко дѣ пакѣ коупнѣ вснѣ вѣ/зѣлѣмѣ ꙗ вѣзѣвлѣмѣ ѡ ѡчѣшнѣннѣ тѣво^а ꙗ ннѣ
 еѣднѡноѣ сѣмнѣннѣ вѣ свѣчѣ/стѣ^а нашнѣ вѣ стѣ^а не пострѣжѣмъ кѣ вѣ/шнѣ кѣ вѣтѣнѣстѣннѣмъ
 великомъ тѣвнѡ/ ꙗ стѡрѣти ѡ ѡчѣ прѣчѣтнѣ но ѡ еѣ^а ѡ вѣ^а/ слѣвѣ ѡжѣ бѣ^а вѣ вѣшнѣ бѣ^а ꙗко на
 зѣмѣлѣ мнѣрѣ ꙗ блгѣннѣ на чѣлѣкѣ^а тѡкоѡ дѣрѡ/вѣ покарѣ^а вѣ чѣлѣцѣ блгѣволннѣ своѣ //
 (арк. 260 зв.) ꙗ блгѡчѣннѣ ꙗко дѣ вснѣ спѣчѣлѣ ꙗ по/знѣннѣ еѣо сѡщѣго нѣстннѣ бѣ дѣвшѣго/
 тѡвѣ тѣннѡуѣ вѣлѣстѣ вѣ чѣлѣцѣ прѣ^а/внѣлѣ ꙗ великѣлѣ тѣво^атѣ снѣ рѣ^а мѣ ѡ/ толнѣкѣ ꙗ тѣко
 великѣ тѣвоѣ нѣннѣ дѣ/рѣ хѣвлѣннѣ тѣ хѣвлѣмомѡ ѡ вѣтѣ чѣлѣкѣ/ блгѣлѣ мѣ^а блгѣннѣго ѡ вѣшнѣлѣ
 бѣ клѣ/нѣтнѣ поклѡнѣмомѡ ѡ вснѣго зѣбрѣ хрѣтѣлѣннѣкѣ слѣво^абѣ^а тѣ рѡзнѣмнѣ сѡ/вѣснѣ
 бѣжѣтѣвннѣмѣ бѣлѣжѣннѣ тѣлѣ/ блгѣдѣннѣ тѣ вѣлѣкѣлѣ рѣ^а слѣвѣ тѣвоѣ ꙗ/ ꙗмѣшнѣ сѣвѣннѣ ѡ бѣлѣкѣ
 цнѣ ꙗ рѣ/хрѣтѣю мѣлѣхрѣтѣ нѣннѣ стѣ ѡчѣ/ дѣхнѣ дѣрѣвѣ вснѣрѣжѣтѣлѣ снѣ еѣ^ано/рѡнѣго гѣ нѣ
 хѣ еѣднѡнѣрѣвннѣ емѡу слѡ/жнѣтелѣ стѣ стѣ рѣ^а вснѣтѣлѣ нѣше/ ѡпѡщѣлѣннѣ грѣхѣ вснѣмъ мнѣрѣ помнѣ/
 лѡуѣ нѣ прѡсѣщѣлннѣ^а грѣхѣ вснѣмѡу мнѣ/рѣ пннѣмѣ млѣвнѣ нашѣ сѣдѣлѣ ѡ дѣрѣ/нѣ прѣстѡлѣ слѣвѣ
 вѣлѣчѣтѣннѣ вѣ цѣ // (арк. 261) рѣкѣ стѣннѣ лѣннѣ на нѣсѣ^а пакѣ гѣмъ по/мнѣлѣннѣ нѣ ꙗ млѣвнѣ бѡу^а
 намѣ ꙗко тѣ еѣ/днѣ гѣ нѣчѣлннѣ ѡцы вснѣрѣсѣвѣлѣтѣ/ннѣннѣ ꙗ мнѡбѣлѣжннѣ снѣтѣ^а слѣвоѣ ꙗ чѣ/
 стннѣ ѡ бѣ ѡцѣ многѡпѡчѣтнѣ снѣ пѣ/чѣ вѣтѣ зѣмннѣрѡннѣ снѣвѣ чѣлѣкѣ снѣго рѣ^а/ хѣвлѣннѣ ꙗ

* Літера “с”, яку переписувач поставив у буквотитлі, є зайвою, має бути просто “что”, як у Потія: Там само. – С. 229. Та оскільки вона стоїть у рукописі, передаємо її і в нашому тексті.

** Літера “р” введена дещо нижче рядка, але відноситься однозначно до цього слова. В Потія тут “познано”: Там само.

*** У Потія тут просто “вся”: Там само. Тут, очевидно, це скорочення від “всяческая”.

4* Помилка переписувача. Очевидно, мало бути “наполниши”. У Потія на цьому місці “наполнити”: Там само.

5* У Потія тут “оскорбленных”: Там само.

6* У Потія тут “совестных”, а у вихідному для цього списку тексті, швидше за все, було “совѣстех”, яке тут, вочевидь, помилково, написано як “совѣстех”.

7* Помилка переписувача. В Потія тут “благословим тя”: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV...

8* Помилка переписувача. В Потія, очевидно, правильно, “прощай”: Там само. – С. 230.

9* Переписувач пропустив літеру “с” – не “Сикте”, а “Сикте”. Пор.: Там само.

“Послання Мисаїла” за Смоленським списком

бл҃гвѣмѣ ѿма твое в вѣкы/ хвалѣши бл҃годарѣши великого бл҃гѣ ѿ не/исъклязаниѣ* ѿмѣже та
оубл҃жилѣ самѣ/ великы мѣры знизитѣ¹ ѣдинѣ бл҃жны/ силныи цр҃ь цр҃ьствующи ѿ г҃а гипостѣд/
ѿщи ѣ²нѣ ѿмеа бс҃мертна жѣвы вѣ прѣ/стоупнемѣ свѣтѣ трисвѣтлаго/ бж҃тѣва бл҃гостамаго
силнаа главы/ свона ввс҃гда вѣ прѣростѣ ѣ³диносѣщныа** ѿ живоначальнаа ѿ неа⁴зѣлѣмы/а
трѣца ѿ ѿнѣ никогда никнѣ⁵ неодо/вѣдомыа ни оубо⁶вѣ к томѣ ннѣдомы/сленаа а токмо ѿ ѿнѣ
силѣ нены ѿ/мо вѣ ни⁷же ѿ ты са⁸ вснасѣтѣншы // (арк. 261 зв.) ѿ сра⁹днѣме жѣвѣши †...†***
ѿ/ по мѣрѣ прѣ†...†⁴ †ла/бл†⁵ †...†⁶ в ннѣже ѿ†...†⁷ ннѣрѣстанѣ спѣ/блѣ⁸н ѿ сла⁹вѣмы ѿ хва-
лимѣ⁸ ѣ бѣ ѿ вѣтѣ/ зѣмно⁹роныхѣ родѣ величѣимыи ѿ ѿ/ вѣско⁹го рѣхнѣнаа рѣвнѣннѣ ѿ рѣвнѣлѣмы/
вѣспѣлѣмы ѿ сла⁹внѣмѣмѣ ѿко то ѣ ѣ¹⁰рѣнаго прѣвѣчнѣлаа слава ѿ чѣтно⁹е вѣлѣчѣе/ ѿблѣгѣтѣ же ѿ
дѣржаваа ѿже ѣще прѣже/ вѣтѣ вѣ¹¹кѣ вѣ¹²кѣ ѿ ннѣѣ ѣ ѿ ѣще бѣтѣ вѣ бѣко/нѣчно⁹е ѿ ннѣсѣчнѣмѣ
прѣвѣчнѣмѣ вѣтѣ/кы ѿминѣ : бѣ¹³ѣ¹⁴ же к томѣ бл҃гвѣннѣ/ на нѣ токовѣ вснасѣвѣлѣчѣннѣши ѿтѣ/ ввс҃гда
ѿ ннѣ¹⁵ ѿ ннѣ¹⁶ ѿ вѣкы вѣкѣ¹⁷ ѿминѣ ѿко ѿбнѣ намѣ сѣмѣ мѣтѣ свѣнѣ ѿ/ спѣнѣе твое дѣнѣ же
намѣ ѿ ннѣ ѿ дѣ/ вѣка пакы трѣнѣрѣчѣѣ ѿминѣ : / чѣтѣ сѣтѣѣ трѣнѣцѣ ѿко вѣтѣ¹⁸ сла¹⁹вѣтѣ/
трѣнѣдино прѣвѣчнѣннѣ бѣ : -

Смоленський державний музей-заповідник. – Збірник СОКМ 9907. – Арк. 224 зв.–
261 зв. Копія (копії збірника для дослідження та дозвіл на публікацію було надано Смо-
ленським державним музеєм-заповідником).

о. Назар Заторський (Фрібур). “Послання Мисаїла” за Смоленським списком.

У статті розглянуто долю тексту, видання якого митрополитом Іпатієм Потієм у 1605 р. поклало початок у тому числі й українській археографії – “Послання Мисаїла папі Сиксту IV”, укладеного в 1476 р. Підозрам, що це підробка унійної сторони, які були висловлені відразу після публікації та витали над посланням понад триста років, поклало край віднайдення у 1970-х – 1980-х рр. двох списків першої половини XVI ст. Дана публікація присвячена старшому та повнішому з них, який знаходиться у збірнику СОКМ 9907 Смоленського державного музею-заповідника. Окрім дипломатично-критичного відтворення тексту грамоти, автор аналізує деякі характерні для цього списку лінгвістичні особливості, виявляючи багато ознак другого південнослов’янського впливу, якими рясніє даний список у порівнянні з текстом послання, виданим у 1605 р. Також Смоленський список, у порівнянні з виданням Потія та Синодальним списком, вирізняється численними вкрапленнями народної мови, найцікавіші з яких також наведено у вступній статті.

Ключові слова: “Послання Мисаїла”, Смоленський список, збірник СОКМ 9907, Іпатій Потій, другий південнослов’янський вплив.

* Тут пропущено цілий зворот. Очевидно, переписувач перескочив на рядок нижче, тому в тексті бракує відповідних слів. Пор.: Там само.

** Помилка переписувача. Має бути “єдиносушнѣя”. Пор.: Там само.

*** Текст грамоти на цьому місці дуже зіпсутий, оскільки літери частково затерті, а частково відчитання унеможливує червона цинобра, яка перебилася на цю сторінку із сусідньої. Розібрати можна лише “их” у кінці рядка.

⁴ Та сама проблема, що і в попередньому рядку. В Потія тут “просвѣщеніє”: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 230.

⁵ Це єдине, що можна відчитати з цього слова. В Потія тут “подаваеся”: Там само.

⁶ На цьому місці рукопис понищено, неможливо нічого відчитати.

⁷ Тут в рукописі знову брак, який не дозволяє відчитати текст. В Потія тут “онѣ”: Грамота киевского митрополита Мисаила к папе Сиксту IV... – С. 230.

⁸ Перші три літери читаються чітко, решта вгадуються за слабкими обрисами. В Потія тут “хвалѣмый”: Там само.

⁹ Очевидно, помилка переписувача, літера “г” в буквотитлі зайва.

о. Назар Заторский (Фрибур). **“Послание Мисаила” согласно Смоленскому списку.**

В данной статье рассматривается судьба текста, издание которого митрополитом Ипатием Потием в 1605 г. положило начало в том числе и украинской археографии – это “Послание Мисаила папе Сиксту IV”, которое датировано 1476 г. Подозрения, что грамота является подделкой униатской стороны, высказанные сразу же после публикации и висевшие над ней более трёхсот лет, развеяло открытие в 1970-х – 1980-х гг. двух списков первой половины XVI в. Данная публикация посвящена старшему и более полному из них, который находится в сборнике СОКМ 9907 Смоленского государственного музея-заповедника. Кроме дипломатично-критичной передачи текста грамоты, автор анализирует некоторые характерные для этого списка лингвистические особенности, выявляя множество признаков второго южнославянского влияния, которыми пестрит данный список по сравнению с текстом, изданным в 1605 г. Также Смоленский список, по сравнению с изданием Потия и Синодальным списком, выделяется многочисленными вкраплениями народной речи, наиболее интересные из которых также приведены во вступительной статье.

Ключевые слова: “Послание Мисаила”, Смоленский список, сборник СОКМ 9907, Ипатий Потий, второе южнославянское влияние.

Rev. Nazar Zatorsky (Fribourg). **The “Epistle of Misael” according to the Smolensk Manuscript.**

The article examines the text of the “Epistle of Misael to Pope Sixtus IV” (1476) which was initially published by Metropolitan Ipatii Potii in 1605. Rumors about falsification of the epistle by the Uniates were immediately spread after its first publication. These assumptions remained popular for over three hundred years until two manuscripts of the epistle from the first half of the sixteenth century were discovered in the 1970s and 1980s. One of them, the oldest and the most complete (the codex 9907 from the State Museum in Smolensk), is published in this article. The publisher analyzes some peculiar linguistic features of this document and highlights the impact of the Second South Slavonic Influence which is well represented in this copy, comparing it with the first edition in 1605. Unlike the Potii and the Synodal manuscripts, the Smolensk manuscript is characterized by numerous examples of folk speech of which the most distinctive are highlighted in the introduction to the document..

Keywords: “Epistle of Misael”, Smolensk manuscript, Smolensk codex 9907, Ipatii Potii, Second South Slavonic Influence.